

ศึกษาสภาพการณ์ที่มีผลต่อแนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี

จากการศึกษาชีวประวัติ การศึกษา หน้าที่การงาน และผลงานของ ศ.นพ.ประเวศ
วะสี เห็นว่าเดิม ศ.นพ.ประเวศ วะสี เกิดมาเป็นเด็กยากจนในชนบท ความทุกข์ยากของตนเอง
และเพื่อนบ้านที่แวดล้อมอยู่ใกล้ตัว ยังคงเป็นสิ่งที่อยู่ในความทรงจำของท่าน (สำนักงานส่งเสริม
เอกลักษณ์ของชาติ, 2529)

ปัจจัยเบื้องต้น

ปัจจัยเบื้องต้นเป็นปัจจัยทั้งทางตรง และทางอ้อมที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนของท่าน ซึ่งปัจจัยนี้เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ในด้านครอบครัว
ชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมในช่วงก่อนการทำงาน

ปัจจัยด้านครอบครัว

เดิมครอบครัวของท่านมีฐานะค่อนข้างยากจน บิดามีอาชีพทำไร่ เมื่อการทำไร่ฝืด
เคืองก็เปลี่ยนมาเป็นส่งแพขายไม้ ขายของป่าและในที่สุดก็ตั้งร้านขายของชำ ขายสินค้าพื้นเมือง
และสินค้าที่จำเป็นต่อการบริโภค ชีวิตในเยาว์วัยของท่านต้องช่วยบิดาประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว
ต้องแจวเรือ ก่อเรือ ส่งแพ บรรทุกสินค้าขึ้นส่งอยู่เป็นประจำ ความลำบากและเหน็ด
เหนื่อยเกินวัยหล่อหลอมให้ท่านเป็นคนที่มีความพยายามอดทนต่อความหิวโหยและถือว่าความลำบาก
และอุปสรรคต่างๆ ที่ได้รับเป็นเรื่องปกติสามัญ (เรื่องเดียวกัน, 2529)

แม้ว่าครอบครัวของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี จะมีความยากจน แล้วท่านก็เห็นอย่างมาก

ทั้งที่บิดาและมารดารู้หนังสือน้อย แต่ก็เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาจึงมีส่วนช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านปัญญา ทักษะและอารมณ์ของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นอย่างมาก ดังที่ท่านกล่าวถึงบิดามารดา ไว้ดังนี้

"พ่อแม่รู้หนังสือน้อย พ่อไม่เคยเข้าโรงเรียนเลยแต่ก็อ่านออกเขียนได้ พ่อเริ่มสอนหนังสือให้ผมเมื่ออายุประมาณ 5 ขวบ ใช้กระดานชนวนกับดินสอหิน สมัยนั้นไม่มีกระดาษ สมุด ดินสอ ปากกา จำได้ว่าพ่อเขียนหรืออ่านอะไรก็ได้ติดหน่อยได้รับรางวัลหนึ่งสตางค์" (ประเวศ วะสี, 2532ข)

ประธาน วะสี (สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2534) กล่าวถึง ศ.นพ.ประเวศ วะสี ในเรื่องการเรียนรู้และอุปนิสัยในสมัยเยาว์วัยว่า ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นคนที่ต่างจากพี่น้องคนอื่นและเด็กคนอื่น ๆ ที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เพราะเขาชอบอ่านหนังสือมาตั้งแต่ยังเด็ก เขาอ่านหนังสือทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นหนังสือเรียน หนังสือนิยาย ถ้าเขามีเวลาว่างก็จะหาหนังสือมาอ่านทันที หนังสือที่อ่านสมัยนั้นบางทีก็เอามาจากบ้านญาติ บางทีก็ยืมเพื่อนบ้านมาอ่านบ้าง ผม(ประธาน วะสี) คิดว่านิสัยรักการอ่านของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี คงจะติดมาจากพ่อด้วย เนื่องจากสมัยก่อนพ่อชอบอ่านหนังสือมากทั้งภาษาไทย ภาษาจีน พ่ออ่านได้ทั้งที่พ่อไม่เคยเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนมาก่อนเลย แต่พ่อก็อ่านเขียนหนังสือได้ การอ่านหนังสือของพ่อนั้นทำโดยสม่ำเสมอ พ่อจะอ่านหนังสือก่อนนอนทุกคืนจนกว่าจะหลับไป ผมคิดว่าคงเป็นเพราะท่านนอนไม่หลับเลยหาวิธีการทำให้ง่วงนอนโดยการอ่านหนังสือ เพราะสมัยก่อนไม่มียานอนหลับกินเหมือนสมัยนี้ ถ้าเป็นสมัยนี้นอนไม่หลับก็กินยา คงไม่ได้อ่านหนังสือ ผมคิดว่าจากพฤติกรรมของพ่อคงมีผลต่อการเป็นนักอ่าน นักค้นคว้าของหมอประเวศด้วย

นอกจากพฤติกรรมของบิดาที่มีผลต่อการเป็นนักอ่านของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ดังที่ประธาน วะสี กล่าวถึงข้างต้นแล้ว ศ.นพ.ประเวศ วะสี ยังได้วิเคราะห์พฤติกรรมการเป็นนักอ่านของท่านไว้ดังนี้

ถ้าจะวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมที่ทำให้ชอบอ่านหนังสือในกรณีนี้ก็คือค่อนข้างชัดเจน คือ มีย่า

ใช้ให้อ่าน โดยท่านได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ต้องอ่านหนังสือให้กับย่าฟังไว้ดังนี้

เมื่อผมเด็กๆ นั้นย่าอายุมากแล้ว ย่าอ่านหนังสือไม่ออกแต่ชอบฟังเรื่อง เมื่อผมอ่านหนังสือย่าใช้ให้อ่านนวนิยายให้ฟัง ที่แรกก็อ่านให้ย่าฟังตามที่ถูกใช้ ต่อมาย่าไม่ใช้ก็ไปหามาอ่านเอง อ่านตลอดวันก็ได้เพราะมันสนุก ประกอบกับญาติข้างป้าชอบซื้อหนังสือนวนิยายมา เต็มไปหมด จึงมีหนังสืออ่านมาก” (ประเวศ วะสี, 2532ข)

จากเหตุทางผลที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดทักษะและพัฒนาการในการอ่านหนังสือของท่านนี้เอง ท่านจึงมีแนวคิดเกี่ยวกับการที่จะทำให้เด็กชอบอ่านหนังสือไว้ดังนี้

ถ้าคิดว่าการที่เด็กชอบอ่านหนังสือเป็นเรื่องสำคัญของการพัฒนา การที่พ่อแม่จะอ่านหนังสือสนุกๆ ให้ลูกฟังตั้งแต่ยังเล็กน่าจะจะเป็นการพัฒนามนุษย์ที่สำคัญ และการสร้างหนังสือที่สนุกๆ และมีประโยชน์สำหรับเด็กเล็ก การที่รัฐบาลจะต้องทำให้หนังสือประเภทนี้มีราคาถูก และการที่ส่งเสริมให้พ่อแม่ไม่ว่ายากดีมีจนอย่างไรให้อ่านหนังสือให้ลูกฟังตั้งแต่เล็กๆ ทุกวันน่าจะเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการพัฒนาสังคม (เรื่องเดียวกัน, 2532ข)

ประสบการณ์ที่ท่านได้รับจากบิดาในเรื่องการสอนให้อ่านเขียนหนังสือ ทำให้กลายเป็นแนวคิดที่ท่านเสนอไว้ข้างต้นที่ว่า รัฐควรส่งเสริมให้พ่อแม่ไม่ว่ายากดีมีจนอย่างไร ควรให้อ่านหนังสือให้ลูกฟังตั้งแต่เล็กๆ ทุกวัน ซึ่งท่านเห็นว่าการอ่านหนังสือในลักษณะดังกล่าวของพ่อแม่ จะช่วยในการพัฒนาการของลูก และยังมีส่งผลให้กับสังคม เพราะเมื่อทุกคนในสังคมเรียนรู้ สังคมก็จะพัฒนาไปด้วย

นอกจากการพัฒนาในด้านอ่านเขียน ซึ่งเป็นภารกิจหลักและปัญหาที่ท่านได้รับจากบุคคลในครอบครัวของท่านแล้ว ท่านยังให้ข้อสังเกตในเรื่องการทำงานร่วมกันของบุคคลในครอบครัวที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านบุคคลไว้ดังนี้

ขอให้สังเกตว่าสมัยก่อนพ่อแม่ทำงานอยู่กับบ้าน และเป็นการทำงานที่ลูก เข้าร่วมได้ การที่ลูกได้ทำงานร่วมกับพ่อแม่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการพัฒนาทั้งทางปัญญา ทักษะ และอารมณ์ด้วย

ตั้งที่ประสบการณ์ของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่ท่านได้รับในเรื่องการทำงานร่วมกัน
ของครอบครัวของท่านดังนี้

แม้เป็นคนเข้มแข็ง เก่ง และเข้มงวด พวกเราเด็กๆ มีความนับถือแม่มาก แม่จะ
ติดต่อค้าขาย ห้างบ้าน ห้างข้าวและห่านม เด็กๆ ต้องช่วยทำงาน ทำให้เรา
หุงข้าวห้ำกับข้าวเป็นตั้งแต่เด็ก ซึ่งเป็นประโยชน์มากเมื่อชีวิตเราต้องระหกระเหิน
จากพ่อแม่ไปอาศัยอยู่กับผู้อื่นในขณะที่ต้องไปเรียนไกลๆ ทำให้ผู้ที่ให้การอุปการะใน
เรื่องสถานที่อยู่อาศัยมีความพึงพอใจ ต่อการปฏิบัติตนในการช่วยเหลืองานภายในบ้าน
และในด้านความประพฤติที่ได้รับการอบรมจากครอบครัว (ประเวศ วะสี, 2532ข)

นอกจากการอบรมสั่งสอนจาก บิดา มารดา ที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้รับแล้วใน
เรื่องของการดูแลสุขภาพสภาพ ที่ท่านได้รับจากมารดายังมีผลต่อแนวคิดที่จะกระจายความรู้ไปสู่
ชุมชนของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ดังที่ท่านได้กล่าวถึงการดูแลสุขภาพอนามัยของมารดาท่านว่า

ผมมีอาการผอมกะหร่องหลังจากที่เป็นหัดอย่างรุนแรง แม่ได้ให้กินยาแก้ตานขโมย
หลายครั้งโดยเอาผสมกับไข่ทอด เข้าใจว่าตานขโมยนี้ คือโรคผอมเนื่องจากมีพยาธิ
ในลำไส้และยาแก้ตานขโมยคงจะเป็นยาขับพยาธิ ต่อมาภายหลังเมื่ออายุ 10 ขวบ
แม่เอาลูกมะเกลือมาตำคั้นกับกะทิ ผมจำได้ดีเพราะใช้จำนวนเท่าอายุ คือ 10 ลูก
และจำได้ว่ามีรสขื่นเหลือหลายกินยากซึ่งมะเกลือเป็นยาขับพยาธิปากขอที่ดี (เรื่อง
เดียวกัน, 2532ข)

จากอาการของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่ท่านกล่าวมาข้างต้นนั้น กล่าวได้ว่าเป็นการ
วิเคราะห์โรคโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีการสืบทอดความรู้ต่อกันและมารดาของท่านก็เป็นบุคคล
หนึ่งที่ได้รับการถ่ายทอดในเรื่องภูมิปัญญา ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อครอบครัวในการดูแลสุขภาพ
รักษาสุขภาพได้

ปัจจัยด้านการศึกษา

ดังที่กล่าวถึงประสบการณ์ จากชีวิตภายในครอบครัวของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่มี

ผลต่อการปลูกฝังพฤติกรรมและอุปนิสัยในการอ่านให้กับ ศ.นพ.ประเวศ วะสี แล้ว จากพฤติกรรมดังกล่าวยังนำผลไปสู่การเป็นนักค้นคว้า และอุปนิสัยหรือพฤติกรรมรักการอ่านนี้เอง ที่ทำให้ท่านประสบผลสำเร็จด้านการศึกษาอย่างสูงสุด ดังที่ท่านกล่าวถึงช่วงชีวิตที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนของท่านว่า

เมื่อแรกเข้าโรงเรียนนั้น เขาเรียกว่าเป็นพวกนั่งเสื่อ กล่าวคือ นั่งเรียนกับพื้นศาลาวัดและพื้นศาลาปูด้วยเสื่อลวกแบบที่ใช้ปูศาลาวัดทั่ว ๆ ไป ในครั้งไปเรียนนักเรียนเข้าใหม่จะไบนั่งเสื่อจนกระทั่งเขียนหนังสือ และทำเลขได้บ้างจึงจะได้ขึ้นชั้นระหว่างที่เรียนชั้นนั่งเสื่ออยู่นั้น พ่อแม่ก็อพยพไปอยู่ที่ตำบลเกาะสำโรงและผมได้เข้าเรียนโรงเรียนแห่งใหม่ ชื่อโรงเรียนประชาบาล ตำบลเกาะสำโรง 4 ธรรมดากรรมกุล นักเรียนส่วนใหญ่เป็นลูกของคนงานในกองผสมสัตว์ และลูกชาวบ้านที่อยู่รอบๆ กองผสมสัตว์ นักเรียนทั้งโรงเรียนไม่มีใครใส่รองเท้า ผมเองเมื่อเรียนมัธยมก็ยังไม่ใส่รองเท้า เพิ่งมาใส่เอาเมื่อต่อมาเรียนโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

เมื่อผมเรียน ป.2 ได้ครึ่งปี ครูให้ย้ายไปเรียน ป.3 และปีที่เรียน ป.4 นั้นเป็นที่ผู้ปกครองไทย รัฐบาลให้นักเรียนชั้นขึ้นทั้งหมดทั่วประเทศโดยไม่มีการสอบ

ในช่วงที่เรียน ม.1 ถึง ม.3 เป็นระยะที่อยู่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้ปกครองเข้ามาอยู่เต็มเมือง เนื่องจากเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ผู้ปกครองขึ้นไปตีพม่า

เมื่อสอบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เสร็จผมก็กลับไปอยู่กองผสมสัตว์ และตัดขาดจากโลกภายนอก จนกระทั่งล่วงเข้ากลางปี พ.ศ. 2488 มีคนมาบอกว่าเพื่อน ๆ เขาไปเรียนมัธยมปีที่ 4 ที่นครปฐมได้หอมหนึ่งแล้ว ที่เป็นเช่นนี้เพราะการขาดข้อมูลข่าวสาร เลยทำให้หาอะไรไม่ทันเพื่อน (ประเวศ วะสี, 2532ข)

แต่ด้วยความมีมานะพยายามในการศึกษาหาความรู้ของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี จึงทำให้ท่านใช้เวลาเรียน ม.4 ที่นครปฐมเพียงหอมเดียว และสอบเลื่อนชั้นมาเรียน ม.5 ที่เมืองกาญจนบุรีและเรียนเพียง 3 เดือน ก็สอบและเข้าเรียนชั้น ม.6 เมื่อจบ ม.6 ท่านได้เข้าเรียนที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาที่กรุงเทพฯ ในการเรียนที่เตรียมอุดมศึกษา นี้ ท่านแสดงความคิดเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของท่านดังที่ท่านกล่าวว่า

" ยังมีเด็กบ้านนอกอีกจำนวนมากที่มีศักยภาพในการเรียนรู้แต่ไม่มีโอกาสและยังมีปัญหาว่าการเรียนรู้อะไรจะเหมาะกับคนทั้งหมด ที่จะทำนุบำรุงชีวิตและสังคมไทยให้ดำเนินไปด้วยดี" (ประเวศ วะสี, 2532ข)

เมื่อ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เข้ามาเรียนที่โรงเรียนเตรียมอุดมแรก ๆ ท่านพบว่าตัวท่านเองยังเรียนอ่อนในวิชาภาษาอังกฤษอยู่มาก ดังนั้นท่านจึงคิดหาวิธีการแก้ปัญหา โดยการศึกษาหาความรู้จากตำราเรียนด้วยตนเอง จนกระทั่งมีความแตกฉานในการเรียน ดังที่ท่านกล่าวถึงการเรียนของท่านในตอนหนึ่งว่า

"ระหว่างปิดเทอมปลายเตรียมอุดมศึกษาปีที่ 1 เนื่องจากรู้ตัวว่ายังอ่อนภาษาอังกฤษมาก ผมจึงนำหนังสือรวบรวม Essay's ของโรงเรียนสวนกุหลาบมาอ่านตะลุยกทุกวัน เปิดดิกชันนารีศัพท์ทุกตัวที่ไม่รู้ การตะลุยกเรียนด้วยตนเองทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเป็นอันมาก คือ ทำให้ผมได้คะแนนภาษาอังกฤษสูงสุดในห้องดังไปได้" (เรื่องเดียวกัน, 2532ข)

เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 ที่เตรียมอุดม ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้สอบคัดเลือกเข้าเรียนเตรียมแพทย์ศาสตร์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และท่านจับฉลากได้ไปเรียนที่คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ท่านกล่าวถึงการเรียนที่ศิริราชว่า

"การเรียนที่ศิริราชนั้นเป็นการเรียนที่หนักที่สุดในชีวิต หนักเหมือนจะละลายตัวลง เพราะมีรายละเอียดที่ต้องท่องจำมากมาย และการเรียนก็ก้าวหน้าไปเร็ว มีการสอบเก็บคะแนนอยู่ตลอด จะปล่อยละเลยแล้วไปเก็งข้อสอบเอาปลายปีไม่ได้ ต้องทำงานหนักตลอดปี" (เรื่องเดียวกัน, 2532ข)

จากความขยันหมั่นเพียรของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ทำให้ท่านได้รับรางวัลเหรียญทองในฐานะที่ได้คะแนนเป็นที่ 1 ตลอดหลักสูตร

ในด้านการศึกษาล่าเรียนหรือวิธีการเรียนของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่กล่าวถึงข้างต้นมาโดยตลอดนั้น ส่วนใหญ่นอกจากท่านจะเป็นผู้ที่สนใจเรียนเมื่ออยู่ในชั้นเรียนที่มีครูอาจารย์เป็นผู้สอนให้ความรู้แล้วท่านยังได้แสดงความคิดเห็นกับการเรียนของท่านว่า

ผมรู้สึกว่าการศึกษาจากตำราให้กว้างขวางออกไปจากที่อาจารย์บรรยายเป็นของที่มีประโยชน์ แต่ละเรื่องที่เราเรียนต้องทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้งจึงจะเกิดความสุข และ

จำได้ถ้าห้องจำได้อ้อๆ โดยไม่เข้าใจจำได้ยาก หน้าสมอง และเป็นโรคประสาทได้ง่าย การเรียนอะไรให้รู้จริงเป็นบ่อเกิดของความสุขได้

ผมเชื่อว่าเราสามารถทำให้การเรียนเป็นความสุข เป็นความเบิกบานและเกิดความรู้อย่างสร้างสรรค์ได้ ถ้าเราทำให้การศึกษาเป็นความขมขื่น ผู้เรียนจะเกลียดการศึกษาเพื่อสภาพบังคับให้เรียน ผู้คนจะยุติการศึกษา ไม่มีการศึกษาต่อเนื่องด้วยตนเอง ทำให้ขาดปัญญา เหมือนคนตายซาก เกิดปัญหาในชีวิต และการห่างงานต่อไปอีกมาก(ประเวศ วัชรี, 2532ข)

จากแนวความคิดที่เกี่ยวกับลักษณะการศึกษาของ ศ.นพ.ประเวศ วัชรี ที่กล่าวถึงข้างต้นนั้น การเรียนรู้และวิธีการในการศึกษาเล่าเรียนของท่านได้หมายถึงห้องเรียนที่อยู่ในโรงเรียนแต่เพียงอย่างเดียว แต่ท่านหมายถึง การเรียนรู้ที่เป็นการบูรณาการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและการศึกษาแบบธรรมชาติเข้าด้วยกันอย่างผสมผสาน และไม่แยกขาดออกจากกันดังที่ท่านกล่าวว่า

ต้องสังเกตไว้เมื่อพูดถึงการศึกษา การศึกษาไม่ใช่โรงเรียนหรือห้องเรียนเท่านั้น แต่จะต้องมองในบริบทของชีวิตและธรรมชาติทั้งหมด... การศึกษาสมัยใหม่ของเด็กไปเห็นว่าการท่องหนังสือในห้องเรียนเป็นใหญ่ทำให้ขาดการศึกษาแบบธรรมชาติ ... ในการศึกษาแบบธรรมชาตินั้นมีครูมากมาย นอกจากพ่อแม่ญาติพี่น้อง ยังมีเพื่อนบ้าน ซึ่งมีความถนัดหรือมีประโยชน์ด้านต่างๆ ประกอบกันตามธรรมชาติ แต่ละคนเป็นทั้งครูและนักเรียนอยู่ในคนเดียวกัน(เรื่องเดียวกัน, 2532ข)

ศ.นพ.ประเวศ วัชรี เป็นบุคคลผู้หนึ่งที่มีการเรียนรู้ หรือการศึกษาของท่านนั้นมีความผูกพันกับการศึกษาแบบธรรมชาติมาตลอด โดยเริ่มจากสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวของท่านคือการเรียนรู้ในเรื่องการทำงาน และเมื่อท่านเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน ท่านก็ใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง นับว่าเป็นพฤติกรรมที่ติดตัวท่านตลอดเวลาในเรื่องของการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ทำให้ท่านมีความเข้าใจแตกฉานในเนื้อหาวิชาที่ศึกษา และได้รับประโยชน์จากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง สรุปได้ว่ารูปแบบการศึกษาของ ศ.นพ.ประเวศ วัชรี ที่ท่านยึดเป็นแนวทางการปฏิบัติของตนเอง และนำเสนอเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่ควรจะสนับสนุนให้จัด

สำหรับประชาชนนั้นคือ รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างการศึกษา
ทั้งที่เป็นในระบบโรงเรียน นอกกระบบโรงเรียนและการศึกษาแบบธรรมชาติ

รูปแบบการศึกษาที่จะนำไปสู่การศึกษาตลอดชีวิตที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวถึงนั้น
ส่วนใหญ่เน้นรูปแบบของการศึกษาด้วยตนเองเป็นหลักสำคัญ จากประสบการณ์ชีวิต การศึกษาของ
ศ.นพ.ประเวศ วะสี ท่านใช้วิธีการศึกษาด้วยตนเองเป็นส่วนมาก ซึ่งจัดได้ว่าเป็นรูปแบบของการ
ศึกษานอกกระบบโรงเรียนที่เข้ามามีบทบาทต่อ การเรียนในระบบโรงเรียนของท่าน จนกระทั่งทำ
ให้ท่านประสบผลสำเร็จจากการศึกษาในระดับอย่างมาก เพราะการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง
ทำให้ท่านเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาเรียนได้อย่างชัดเจน และรู้อจริงจนกระทั่งนำไปสู่
ปัญญาและความสุขได้

ปัจจัยด้านบุคคล

นอกจากปัจจัยด้านครอบครัว ด้านการศึกษาที่มีผลต่อแนวคิดทางการศึกษานอกกระบบ
โรงเรียน เกี่ยวกับการให้บริการทางการศึกษากับบุคคลในครอบครัว การศึกษาด้วยตนเอง และ
การศึกษาตลอดชีวิตแล้ว ศ.นพ.ประเวศ วะสี ยังกล่าวถึงเรื่องของบุคคลที่มีผลต่อแนวคิดของท่าน
ไว้ดังนี้

ในการศึกษาของมนุษย์ ควรได้เรียนรู้หรือสัมผัสกับเรื่องราวหรือตัวบุคคลที่เป็นปฐมนิย
บุคคลให้มาก มากจนกระทั่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ ดังที่ผม
เกิดความประทับใจอาจารย์ 2 ท่าน มากที่สุด คือ อาจารย์หมอสุด แสงวิเชียร และอาจารย์หมอ
อวย เกตุสิงห์ (ประเวศ วะสี, 2532ข)

อาจารย์หมอสุด แสงวิเชียร และอาจารย์หมออวย เกตุสิงห์ เป็นหัวหน้าแผนกวิชา
ในสาขาวิชาแพทยศาสตร์ ในครั้งที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นนักศึกษาแพทย์ โดยท่านได้สรุปถึง
สาเหตุที่อาจารย์ทั้ง 2 ท่าน ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจอันยิ่งใหญ่แก่นักศึกษาไว้ดังนี้

1. ทั้งสองท่านเป็นผู้ทรงความรู้ยิ่งในวิชาที่ท่านสอน และเป็นผู้แสวงหาความรู้อยู่
ตลอดเวลาของการเป็นอาจารย์

2. เป็นผู้ชวนขายเอาจริงเอาจัง เพื่อวิชาการและเพื่อนักศึกษา พยายามหาวัสดุ ประกอบการเรียน สนใจเรื่องออกแบบเครื่องมือต่างๆ ให้นักเรียนใช้ในการทดลอง ทำให้ไม่ต้อง เสียเงินไปซื้อมาจากต่างประเทศ

3. เป็นผู้ตรงต่อเวลา การตรงต่อเวลาเป็นการแสดงว่าเอาจริง ไม่เหลวไหลและ การไม่ตรงต่อเวลาทำให้กิจการต่างๆ ล้มเสียมาก เพราะทำให้ผู้เข้าร่วมคิดว่าขาดความเอาจริง แล้วยิ่งพลอยไม่เอาจริงไปด้วย

4. เป็นคนประหยัด

5. เป็นผู้ไม่ชวนขายเพื่อลาภยศของตนเอง หรือที่เรียกวันสันตยัฐธรรม ทำให้ชีวิต สงบและทำให้ธรรมะข้ออื่นๆ ข้างต้นดำเนินไปด้วยดี

เห็นได้ว่า ศ.นพ.ประเวศ วะสี มีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติตนของอาจารย์ทั้ง 2 ท่าน อย่างมาก

ศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร เป็นบุคคลที่อุทิศชีวิตของท่านเพื่อความเจริญ ก้าวหน้าของภาควิชากายวิภาคศาสตร์อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นที่ประจักษ์แก่บรรดาศิษย์ของท่านผลงาน ของท่าน กล่าวโดยสรุปคือ

- วางแผนการสอน และงานวิจัยซึ่งเป็นหลักของภาควิชาฯ ให้เหมาะสม
- สร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ และวัตถุประกอบการสอนให้ครบถ้วน
- เพิ่มเติมเครื่องมือ เครื่องใช้ให้แก่อาจารย์ที่สนใจ เพื่อความรู้ทาง x-ray anatomy ในการสอน topographic anatomy

- ขออาจารย์ทางเทคนิคมาช่วยสอน เพื่อนำวิชากายวิภาคศาสตร์ไปประยุกต์
- สนับสนุนให้มีการค้นคว้าทดลองกับสัตว์ในแขนง endocrinology
- จัดตั้งหน่วยภาพทางการแพทย์เพื่อสร้างโสตทัศนูปกรณ์ทางการแพทย์ ให้แก่อาจารย์ ในภาควิชาของคณะฯ และมหาวิทยาลัยต่างๆ

- สนับสนุนอาจารย์ให้ไปศึกษาวิชากายวิภาคศาสตร์เพิ่มเติม ณ ต่างประเทศ
- มีงานวิจัยตีพิมพ์จำนวนมาก
- เสริมสร้างพิพิธภัณฑ์กายวิภาคที่มีอยู่แล้วให้กว้างขวางออกไปแล้วให้นามว่า

"พิพิธภัณฑสถาน" ปัจจุบันนี้มีความสำคัญสำหรับช่วยในการสอน และงานค้นคว้าของภาควิชาฯ และได้เปิดให้ผู้สนใจเข้าชมได้ทุกวันในเวลาราชการ

- ทำการขุดค้นเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์ตามโอกาส

ศาสตราจารย์นายแพทย์สุด ยังได้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับภาควิชาต่างๆ หน่วยงานอื่น ทั้งในและนอกโรงพยาบาลศิริราช, พ.ศ. 2512 ศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้รับเลือกเป็นคณบดี และท่านได้มุ่งงานทางพิพิธภัณฑสถานก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นงานที่ท่านรักและใฝ่ฝันมาเป็นเวลานาน ท่านได้ออกทำการขุดค้นร่วมกับกรมศิลปากร และคณะผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศหลายครั้ง และได้พากันเที่ยวสะสมวัตถุและโครงกระดูกต่างๆ เพื่อใช้เป็นสิ่งประกอบการศึกษาของผู้สนใจในทางนี้ จนสามารถตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานและห้องปฏิบัติการเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์ ทางภาควิชาได้ให้เกียรติท่านโดยใช้นามของท่านเป็นชื่อพิพิธภัณฑสถาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ภูมิพลอดุลยเดช) ได้เสด็จทรงเปิดและทอดพระเนตรพิพิธภัณฑสถานเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2515 พพิธภัณฑสถานนี้ตั้งชื่อว่า "พิพิธภัณฑสถานและห้องปฏิบัติการเรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์สุด แสงวิเชียร" (โรงพยาบาลศิริราช, มปป.)

สำหรับศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ นั้น ท่านได้ถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2534 ซึ่ง ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงคุณงามความดีของ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ไว้อย่างมากมาย และ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ยังได้เห็นให้เห็นถึงการปฏิบัติตนของ ศ.นพ.อวย เกตุสิงห์ ที่มีผลต่อการปฏิบัติงานเพื่อคนงานเพื่อคนส่วนใหญ่ตามแนวทางของ ศ.นพ.อวย เกตุสิงห์ ไว้ดังนี้

แม้รูปธรรมของท่าน (ศ.นพ.อวย เกตุสิงห์) จะเสื่อมสูญไปอันเป็นธรรมดาแต่สายธาร นามธรรมยังคงไหลเรื่อยต่อเนื่อง และแตกสาขาออกไปเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ และธรรมชาติอย่างประมาณีได้ ชีวิตของมหาบุรุษย่อมเป็นเช่นนี้ สมควรที่อนุชนคนรุ่นหลังจะได้ศึกษาประวัติของท่านเพื่อให้เกิด กัลยาณมิตรธรรม อันจะยังประโยชน์สุขแก่ตัวท่านเอง และผู้อื่นสืบไปชั่วกาลนาน

อาจารย์อวยนั้นมีอัจฉริยะในหลายด้าน เช่น วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และ ศิลปกรรมศาสตร์ ท่านได้ริเริ่มงานใหม่ๆ ไว้อย่างมาก เช่น การออกกำลังกายเพื่อ

สุขภาพ อายุรเวท ธรรมานามัย การเดินทางกุศลที่เป็นที่นิยมกันในปัจจุบันนี้ท่าน อาจารย์หมอมวย เป็นผู้ริเริ่ม

แม้ท่านเป็นแพทย์แผนปัจจุบันและเป็นนักวิทยาศาสตร์ด้วย แต่ท่านคิดว่าการแพทย์แผนปัจจุบันอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของคนทั้งมวล จำเป็นต้องทำนุบำรุงส่งเสริมการแพทย์แนววัฒนธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของคนทั้งหมดด้วย

ท่านได้จัดตั้งพิพิธภัณฑการแพทย์แผนไทยขึ้นที่อาคารสิริศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล และต่อมาได้จัดตั้งวิทยาลัยอายุรเวทขึ้น

ตั้งแต่อายุ 50 ปี เป็นต้นมาท่านมีความสนใจในเรื่องธรรมะมาก และเดินทางไปปฏิบัติธรรมที่วัดป่าบ้านตาดจังหวัดอุดรธานีเป็นประจำและปล่อยให้ลูกศิษย์ลูกหาจำนวนมากได้สนใจตามไปด้วย ถึงแม้ท่านจะมีฐานะค่อนข้างดี แต่ท่านแสดงตัวอย่างของการประหยัดในทุก ๆ เรื่องที่ท่านทำ

เรื่องการออกกำลังกายและการปฏิบัติธรรมนี้ ผม (ศ.นพ.ประเวศ วะสี) ได้รับความบันดาลใจมาจากหมอมวย เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าหนังสือในเครือหมอมวยบ้านทั้งหมดจะมีทิศทางที่เน้นหนักในเรื่องของการออกกำลังกาย และการปฏิบัติธรรมซึ่งเชื่อว่าผู้อ่านจำนวนมากคงได้รับอันส่งผลไปพอสมควรทีเดียว หากท่านได้รับประโยชน์จากกิจกรรมหมอมวยบ้านเพียงใด ขอให้อันส่งผลเหล่านั้นกลับมาสนองตอบตัวท่าน (ประเวศ วะสี, 2534)

จากประวัติชีวิตและผลงานของ ศ.นพ.สุต แสงวีเชียร และ ศ.นพ.อวย เกตุสิงห์ ที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีส่วนในการกำหนดพฤติกรรม และแนวความคิดในการที่จะทำประโยชน์ให้กับคนส่วนรวม โดยการให้โอกาสในการรับรู้ การกระจายความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้รับการถ่ายทอดมาจากอาจารย์ทั้งสองท่าน ดังที่ท่านกล่าวว่า

"นี่เป็นอุทาหรณ์ว่า ความดีที่บุคคลปฏิบัติก่อให้เกิดกำลังใจแก่ผู้อื่นได้ สำหรับผมเองการได้พบอาจารย์ทั้งสองท่าน ทำให้เข็มทิศชีวิตตั้งตรงไปในทางที่จะไม่หักเหกลับไปทางอื่น" (ประเวศ วะสี, 2532ข)

นอกจาก ศ.นพ.สุต แสงวีเชียร และ ศ.นพ.อวย เกตุสิงห์ ที่มีผลต่อแนวคิดในการ

ตำแหน่งงานของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี แล้วยังมีอาจารย์แพทย์อีกหลายท่านที่ทำให้ท่านมีแนวคิดและพลังในการทำงานโดยมุ่งไปสู่คนส่วนรวม

อาจารย์หมอโอกาส พลากร เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวถึงท่านไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

อาจารย์หมอโอกาส พลากร เป็นอาจารย์ที่นักศึกษาแพทย์กลัวมาก ในขณะที่เรียนท่านเป็นอาจารย์ดุษฎีศาสตร ต่อมาท่านย้ายไปอยู่คณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ เป็นหัวหน้าภาควิชาดุษฎีศาสตร ในระยะหลังท่านสนใจเรื่องการศึกษาและ เวชศาสตร์ชุมชนมากท่านเคยรับอาสาไปทำงานที่โรงพยาบาลชุมชนอำเภอแม่แจ่ม ซึ่งทุรกันดารมาก โดยทำงานอยู่คนเดียวทั้งปี ท่านว่าโรงเรียนแพทย์ผลิตแพทย์ให้เหมาะสมกับโรงพยาบาลชุมชน เพราะฉะนั้นอาจารย์ต้องเข้าใจสภาพการทำงานของโรงพยาบาลชุมชน ท่านกับผมสนิทสนมกันดี และผมรักอาจารย์โอกาสมาก เพราะท่านเป็นคนตั้งใจจริง มีอุดมคติ ห่วงดีต่อประชาชน เสียตายที่ท่านถึงแก่กรรมไปเสียแล้ว (ประเวศ วะสี, 2532ข)

จากข้อเขียนที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เขียนถึงลักษณะของอาจารย์โอกาส เห็นได้ว่าบุคคลที่ใกล้ชิดกับท่านนั้น หลายคนมีความคิดที่จะทำประโยชน์ให้สังคมส่วนรวมทั้งสิ้นสำหรับอาจารย์โอกาส พลากร ท่านเคยเขียนคำขวัญไว้กับคณะแพทยศาสตร์บัณฑิต เมื่อ พ.ศ.2496 มีใจความตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาในแนวคิดของท่านว่า ในการศึกษาทุกแขนงรวมทั้งวิชาแพทยศาสตร์ด้วย เราต้องศึกษากันไปไม่มีที่สิ้นสุดของท่านอย่าได้ละเลยต่อการแสวงหาความรู้ความชำนาญต่อไปเสีย (โรงพยาบาลศิริราช, มปป.)

จากแนวคิดและพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลที่มีความใกล้ชิดซึ่งส่วนใหญ่ที่เป็นอาจารย์ผู้เคยอบรมสั่งสอน ให้กับ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ดังที่กล่าวถึงทั้งสามท่านข้างต้น นับได้ว่ามีส่วนทำให้ท่านมีแนวความคิดในการปฏิบัติงานที่นำไปสู่ประโยชน์ของประชาชน และแนวคิดที่เป็นหลักใหญ่ที่ได้รับจากบุคคลที่ท่านกล่าวถึงข้างต้นที่สำคัญที่สุดคือ ทุกท่านมีความพยายาม และมีความสนใจในการศึกษาด้านนี้ว่าอยู่ตลอดเวลา นับได้ว่าทุกท่านยึดหลักการศึกษาตลอดชีวิตเป็นหลักของการดำรงชีวิตโดยเห็นได้จากพฤติกรรม การปฏิบัติและผลงานที่แสดงให้เห็นและ เป็นสิ่งที่บุคคลจำนวนมากยอมรับ

ทุกท่านได้ใช้การพัฒนาด้านตนเองโดยรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน และสังคมที่กว้างขึ้นทำให้บุคคลและสังคมได้รับความรู้ และประโยชน์ จากการศึกษา ค้นคว้า มาโดยตลอดชีวิตของบุคคลที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวถึงข้างต้น รวมถึง ศ.นพ.ประเวศ วะสี เอง ซึ่งนับได้ว่าท่านได้รับการถ่ายทอดพฤติกรรม และแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตจากอาจารย์หมอวย เกตุสิงห์ และอาจารย์หมอสุด แสงวิเชียร อย่างมาก

จากปัจจัยเบื้องต้น ที่มีผลต่อแนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ดังนี้

ปัจจัยเบื้องต้นด้านครอบครัว ที่มีอิทธิพลก็คือ การที่ท่านได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดา และได้รับการพัฒนาทางด้านปัญญา ทักษะ และอารมณ์ จากครอบครัวซึ่งท่านจัดว่าเป็นสถานศึกษาแห่งแรกของมนุษย์ และท่านพยายามเสนอแนวคิดให้ผู้เป็นบิดามารดา ได้มีโอกาสได้รับความรู้ในการเลี้ยงดูบุตรหลาน ได้เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและโดยท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบุคคลที่จะแต่งงาน และอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวว่าควรจะมีการจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในทุกๆ ด้านของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอยู่ร่วมกัน การเตรียมการเรื่องสุขภาพอนามัยของบุคคลในครอบครัว และที่สำคัญที่สุดคือการอบรมเลี้ยงดูบุตร ธิดา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของบุคคล และสังคมต่อไป

สำหรับปัจจัยทางด้านการศึกษาและบุคคลนั้น จัดว่าเป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เช่นกัน เห็นได้จากการที่ท่านพยายามศึกษาหาความรู้จากเอกสารเพิ่มเติมหลังจากที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนมาแล้ว ทำให้ท่านมีความรู้ มีความสุขในการศึกษา และมีความต้องการที่จะศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งจากเหตุผลดังกล่าวนี้ทำให้ท่านมีความคิดว่า ทุกคนควรจะมีการศึกษาตลอดชีวิต ในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตนี้ นับว่าเป็นหลักการสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่ถือว่าเป็นหลักการสำคัญที่สุด คือต้องการให้ทุกคนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่เกิดไปจนตลอดชีวิต ในด้านของบุคคลนั้น ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงการได้มีโอกาสสัมผัสชีวิตของบุคคล ซึ่งจัดได้ว่าเป็นปรัชญาบุคคลที่มีหลักการดำเนินชีวิตที่สามารถนำมาเป็นตัวอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนได้ เนื่องจากบุคคลแต่ละท่านที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวถึงได้สร้างผลงานทั้งทางวิชาการ และการปฏิบัติที่ก่อประ

โยชน์แก่ส่วนรวมอย่างมาก และที่สำคัญทุกท่านยังปฏิบัติตนตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต โดยไม่มีวันสิ้นสุด จึงทำให้เป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องและยอมรับจาก ศ.นพ.ประเวศ วะสี และบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวางซึ่งการยอมรับของท่านนั้น หมายถึง การยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของท่านไม่ว่าจะในเรื่องของการศึกษาหาความรู้ที่มีอยู่ตลอดเวลา และการปฏิบัติงานเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนทั้งมวล

ปัจจัยทางสังคม

การมองสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นของสังคมด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา สังคมสิ่งแวดล้อมและชุมชน ของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี นั้น ท่านมองภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมในทุกแง่ทุกมุมอย่างมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกัน แล้วท่านได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นไว้อย่างเป็นเหตุเป็นผล การวิเคราะห์ วิจัย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมทำให้คนทั่วไปได้รับรู้ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคม ความพยายามที่จะกระตุ้นให้คนทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมประเทศชาติ ให้ดำเนินไปตามแนวทางที่ควรจะเป็นไป ซึ่งประโยชน์ที่แท้จริงของคนทั้งมวล ทำให้ท่านพยายามศึกษาเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้กับสังคม

เห็นได้จากการที่ท่านได้รับเชิญจากคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ให้ร่วมเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาในการเสนอแนวคิดในการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติในฉบับที่ 7 เนื่องจากท่านมีแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาเข้าไปพัฒนาระบบต่าง ๆ ของสังคมไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา สังคมสิ่งแวดล้อม และชุมชน

ด้านการเมืองการปกครอง

ศ.นพ.ประเวศ วะสี เกิดในช่วงที่บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง การปกครองอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก "ในปี พ.ศ. 2475 ซึ่งอยู่ในสมัยรัชการที่ 7 นั้น ได้มีการ

เปลี่ยนแปลงการปกครองมาจากสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย สถานการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะประชาชนบางส่วนได้รับการศึกษาสูงขึ้น ได้รับรู้เรื่องราวของสังคมมากขึ้น และรู้สึกไม่พอใจในการกระทำของเชื้อพระวงศ์บางองค์ที่ประพฤติตัวไม่สมควร บทบาทของสื่อมวลชนเข้ามามีปากมีเสียงให้กับประชาชนกว้างขวางขึ้น อารยธรรมตะวันตกยิ่งแพร่มากขึ้น อันเนื่องจากการประกาศสงครามโลกครั้งที่ 1 ของเยอรมัน และการประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก การเงินฝืดเคือง ข้าราชการถูกไล่ออก การบริหารราชการประสบกับความยุ่งยาก" (ไพฑูริย์ ช่างเรียน, 2527)

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จลง เหตุการณ์บ้านเมืองก็ยังไม่สงบเรียบร้อย การปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญเป็นผลทำให้เกิดความแตกแยก วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง เกิดกบฏบวรเดช มีการปิดสภาและส่งตัวบุคคลสำคัญออกนอกประเทศ การปฏิวัติและความไม่สงบเรียบร้อยต่างๆ เกิดขึ้นโดยที่ทุกฝ่ายต่างคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นส่วนรวม ผิดกับสมัยต่อมา ผลประโยชน์ของกลุ่มหรือความสำคัญมากขึ้นทุกที ซึ่งใน พ.ศ. 2476 ได้มีการเลือกตั้งครั้งแรก แม้ว่าผู้มาใช้สิทธิไม่ถึงครึ่ง แต่ก็ชี้ให้เห็นว่าประชาชนให้ความสนใจพอสมควร (เรื่องเดียวกัน, 2517) สภาของประชาชนพลเมืองโดยทั่วไปก็ยังคงมีความนึกคิดแบบเดิมอยู่ประกอบด้วยถูกภาวะครอบงำจากการปกครองแบบเดิมมาช้านาน จึงไม่ซาบซึ้งและไม่เห็นคุณค่าในระบอบการปกครองใหม่และเป็นที่ยอมรับกันอยู่ทั่วไปว่า ลักษณะการเมืองการปกครองของไทยยังขาดพลังมหาชนสนับสนุนเท่าที่ควร (พนม ภัยหน่าย อ้างถึงใน ไพฑูริย์ ช่างเรียน, 2527)

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2489 ประเทศไทยมีการปฏิวัติรัฐประหาร อีกหลายครั้ง จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2511 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญและมีการเลือกตั้งพรรคการเมืองของไทยยังมีข้อบกพร่องหลายประการ ดังนี้ (เชาวน์วิศ สุตลาภา, 2511)

1. การขาดพลังมหาชนหนุนหลัง คือพรรคการเมืองมีพื้นฐานสนับสนุนในวงแคบ ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งพรรค เพราะขาดความรู้ทางการเมือง ทำให้ไม่มีประชาชนสนใจเข้าเป็นสมาชิก
2. การขาดอุดมการณ์และโครงการที่แน่นอน เห็นได้จากนโยบายของพรรคที่สมาชิกมีความเห็นแตกต่างกันอยู่

3. การจัดตั้งพรรคการเมืองโดยมิได้มุ่งหวังจะเป็นรัฐบาล กล่าวคือ พรรคการเมืองในปัจจุบันมีหลายพรรค มักจะมีการรวมพรรคเมื่อได้รับเลือกตั้ง ซึ่งเป็นการรวมกันเพราะแตกออกจากต้นสังกัดเดิม ยิ่งเพิ่มความแตกแยกยิ่งขึ้น

4. การขาดสาขาพรรคการเมือง เป็นเหตุให้พรรคการเมืองไม่สามารถขยายตัวและมีประชาชนส่วนใหญ่สนับสนุนได้

ความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทยเกือบทุกสมัยเท่าที่มีมา ถ้าพิจารณาให้ถ่องแท้แล้ว มิได้เกิดจากระบบพรรคการเมืองเพียงด้านเดียว แต่เกิดจากตัวบุคคลเป็นสำคัญ กล่าวคือนักการเมืองขาดเจตนาบริสุทธิ์ที่จะดำเนินงานของพรรค นักการเมืองควรจะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ไม่เห็นประโยชน์ส่วนตน (ขจัดภัย บุรุษพันธ์, 2511)

รัฐบาลของไทยเท่าที่แล้วมาถึงปัจจุบันพอจะแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. รัฐบาลที่มีผู้นำทางทหาร หรือเรียกว่ารัฐบาลชุดทหาร
2. รัฐบาลที่มีผู้นำเป็นพลเรือน

รัฐบาลในแบบที่ 2 ไม่ค่อยมีเสรีภาพ แต่ก็เป็นที่ประชาธิปไตยดีกว่าแบบแรก ให้เสรีภาพทางการเมืองดีกว่า วางรากฐานระบอบประชาธิปไตยดีกว่า (ไพฑูริย์ ช่างเรียน, 2527)

จากสภาพเหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวข้างต้น นับว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อแนวคิดของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เป็นอย่างมาก การที่ท่านเกิดมาในช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครองช่วงของสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ทำให้ท่านได้รับความเดือดร้อนในเรื่องของการหาสถานที่เรียนและการขาดการติดต่อจากสังคมภายนอกดังที่ท่านกล่าวว่า ขณะที่เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษา ที่โรงเรียนประจำจังหวัดกาญจนบุรี "วิสุทธิรังษี" เป็นช่วงที่มีการสร้างท่าสงครามกันอยู่เสมอ ทำให้โรงเรียนต้องปิดลง ครูต้องนำนักเรียนหนีสงครามไปเรียนที่โรงเรียนประจำจังหวัดราชบุรี แต่ไม่สามารถอยู่ได้เลยกลับมาอยู่บ้าน โดยไม่ได้ไปโรงเรียน 1 ภาคเรียน เนื่องจากเป็นช่วงสงครามขาดการติดต่อกับสังคม (ประเวศ วะสี, 2532ข)

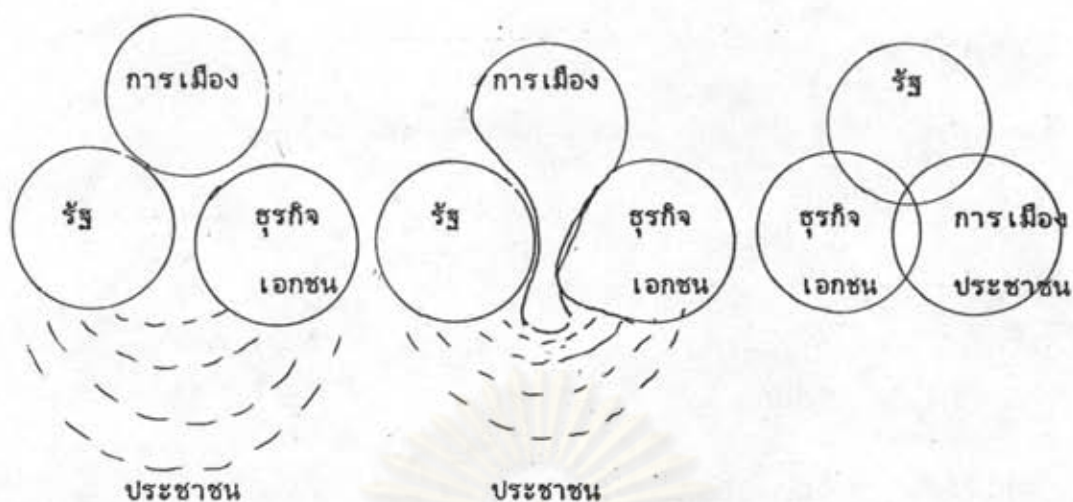
สรุปได้ว่า ในช่วงปีที่ท่านเกิดคือ พ.ศ. 2474 นั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ซึ่งมีการเปลี่ยนจากสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งการปรับเปลี่ยนจัดว่าเป็นการปรับเปลี่ยนครั้งยิ่งใหญ่ เพราะมีผลกระทบต่อคนทุกคนในสังคม การ

ขาดความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองใหม่ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาทั้งผู้ที่รับผิดชอบโดยตรง คือนักการเมืองและประชาชน ดังที่ได้กล่าวถึงสภาพการเมืองไว้ข้างต้น ดังนั้นจากความสนใจเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของสังคมในทุกๆ ด้านและความเข้าใจในระบบการเมืองอย่างลึกซึ้ง ทำให้ ศ.นพ. ประเวศ วะสี กล่าวถึงระบบการเมืองของประเทศไทยที่เกี่ยวกับระบบ กลไก ตัวบุคคลและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสภาพการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคม และประเทศชาติ ซึ่งท่านได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงและสภาพของแต่ละระบบ ำให้เห็นถึงมหภาคของระบบการเมืองที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ ไว้ดังนี้

การเมืองจะเข้ารูปเข้ารอยเร็วขึ้น ถ้ามหาชนจำนวนมากมีการศึกษาและมีส่วนร่วมทางการเมือง การลงเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองเท่านั้น ไม่ใช่ทั้งหมด ถ้าการเมืองเป็นเรื่องของประชาชนส่วนน้อย จะมีการฉ้อฉลคอร์รัปชันมาก หากประชาชนส่วนใหญ่ ตื่นตัว เข้าใจและมีส่วนร่วม จึงจะเกิด "การควบคุมทางสังคม" ที่จะทำให้การเมืองอยู่ในร่องในรอยยิ่งขึ้น รัฐบาลควรเร่งรัดให้การศึกษาทางการเมืองอย่างทั่วถึง มีการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรท้องถิ่น และทำให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นระบบเปิด เพื่อการตรวจสอบความถูกต้องได้โดยสาธารณะ (ประเวศ วะสี, 2534ง)

เกี่ยวกับเรื่องการกำกับควบคุมทางสังคม ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้เสนอแนวคิดให้เกิดการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรชุมชน เพื่อเป็นการปลดแอกของประเทศที่ยังอยู่ในรูปของการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ โดยพิจารณาจาก มหาภาคของสังคม 4 ภาค ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการเมือง คือ ภาครัฐ ภาคการเมือง ภาคธุรกิจ และภาคประชาชน ดังแสดงในแผนภาพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหภาคสังคมไม่ได้สมดุล
หรือขาดเสถียรภาพทำให้
เกิดความขัดแย้งรุนแรง

การปรับตัวโดยขยายภาค
ประชาชนและดึงภาคการ
เมืองไปสู่ภาคประชาชน
เพื่อความเป็นประชาธิปไตย

มหภาคสังคมได้สมดุล
มีเสถียรภาพน่าพลังที่
เสียไปในความขัดแย้ง
และรุนแรงไปใช้ในการ
สร้างสรรค์ได้มากขึ้น

ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศไทยคือ การปรับไปสู่ดุลยภาพของ
มหภาคของสังคม โดยการขยายอำนาจภาคประชาชน และถืออำนาจทางการเมือง
ไปสู่ภาคประชาชน คือการปรับเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยนั่นเอง

การขยายอำนาจภาคประชาชน และดึงอำนาจทางการเมืองไปสู่ประชาธิปไตย
ต้องแปลไปสู่รูปธรรม ของการปฏิบัติดังนี้ (ประเวศ วะสี, 2533ก)

1. การพัฒนาสถาบันท้องถิ่น (Local Institutions) มีหลายรูปแบบไปตาม
ความเหมาะสมและหน้าที่ที่ต่างกัน เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน กองทุน
สหกรณ์ สภาตำบล สถาบันการเงินท้องถิ่น โดยมีภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามา
สนับสนุนส่งเสริมให้มีองค์กรชุมชนเป็นนิติบุคคล ก็จะทำให้เกิดความสงบสุขในบ้าง
เมืองเร็วขึ้น

2. การพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Government Organization หรือ
NGO)

องค์กรพัฒนาเอกชนจะเข้าถึงภาคประชาชนได้ดีกว่าภาครัฐ และสามารถทำงานเชื่อมโยงกับภาครัฐ ทำให้ภาครัฐทำงานได้ดีขึ้น

3. การปรับการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น เนื่องจากระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ยังคงเป็นระบบที่วางไว้ เพื่อดึงคนออกจากท้องถิ่นมากกว่าเป็นระบบการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ในการจัดการศึกษาควรส่งเสริมการศึกษาที่จะพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่น

4. บทบาทของกองทัพ

4.1 ใช้เครื่องมือสื่อสารของกองทัพในการเสริมสร้างความเข้าใจและปลูกฝังในสำนึกแห่งประชาธิปไตย

4.2 ส่งเสริมพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยร่วมมือกับองค์กรชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนโดยคำนึงถึงการส่งเสริมสนับสนุนความคิดริเริ่มท้องถิ่น

4.3 ปรับกองทัพให้เป็นสถาบันพัฒนาทรัพยากร โดยการจัดการศึกษาให้กับราษฎรที่เข้ามาอยู่ในกองทัพในแต่ละช่วง เพื่อเป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถที่จะนำไปพัฒนาตนเอง

5. บทบาทของภาคธุรกิจเอกชน

5.1 ภาคธุรกิจควรส่งเสริมการพัฒนาสถาบันท้องถิ่นในการทำธุรกิจ และจัดเว้นรูปแบบของธุรกิจที่ทำลายศักยภาพของชุมชน

5.2 ใช้ความเชี่ยวชาญในการบริหารจัดการไปในทางฝึกอบรมให้แก่องค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานทางราชการ ที่ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนควรจัดเครือข่ายการเรียนรู้ให้ความรู้ ข่าวสาร แก่ชุมชน

5.3 ให้ความสนับสนุนทางการเงินแก่องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อส่งเสริมศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น

5.4 ให้ความสนับสนุนแก่สื่อเพื่อการพัฒนา หรือสื่อเพื่อสร้างสรรค์ในรูปแบบต่างๆ

6. บทบาทของสถาบันอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัยมีศักยภาพมากที่จะส่งเสริมการปรับเปลี่ยนไปสู่ประชาธิปไตย หากมหาวิทยาลัยเข้ามาทำการศึกษาให้เข้าใจเรื่องของภาคชนบทอย่างจริงจัง มหาวิทยาลัยก็จะเป็นเสมือนดวงประทีปทางปัญญา และมีศักยภาพที่จะส่งเสริมประชาธิปไตย และการพัฒนาที่ถูกต้อง

เห็นได้ว่าแนวคิดของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ต้องการให้สถาบันการศึกษามีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพในเรื่องการเมือง ที่จะส่งเสริมความรู้เรื่องประชาธิปไตย ให้แก่ชุมชน โดยสรุปได้ดังนี้

1. สถาบันการศึกษาควรให้ความสนใจเรื่องของชุมชนให้มากขึ้น
2. สถาบันการศึกษาควรปรับรูปแบบการให้การศึกษา โดยเน้นความรู้ที่นำไปใช้ในชีวิตรจริงได้

3. สถาบันควรอยู่ในรูปของเครือข่ายความรู้

7. บทบาทของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสรรค์ประชาธิปไตย โดยช่วยให้ภาคชนบทได้เข้าใจถึงศักยภาพของตนเอง และเน้นการส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อเป็นการขยายฐานภาคประชาชนให้เข้มแข็งขึ้น

7.1 สื่อมวลชนควรมีการพัฒนาการทำงาน ให้ไปสู่การส่งเสริมประชาธิปไตยให้ดียิ่งขึ้น

7.2 บทบาทของสื่อมวลชน ควรจะได้รับความสนับสนุนจากรัฐในเรื่องของการเป็นเครือข่าย กระจายข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนให้แก่รัฐ โดยมีการประสานงานกับทุกหน่วยงานเพื่อเป็นประโยชน์ต่อมวลชนโดยผ่านสื่อมวลชน

7.3 สื่อมวลชนควรมีความรับผิดชอบ ในการเสนอเรื่องราวอย่างถูกต้อง ไม่บิดเบือนไปในทางที่เกิดโทษแก่ส่วนรวม

7.4 สื่อมวลชนควรมีส่วนร่วม ในการกระตุ้นเตือนให้ทุกคนทุกหน่วยงาน มีความรู้ความสนใจในเรื่องของการเมือง การปกครอง

จากข้อปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เสนอไว้เป็นแนวทางนำไปสู่ การขยายอำนาจภาคประชาชน และดึงอำนาจทางการเมืองไปสู่ประชาชนได้ เห็นได้ว่าข้อ ปฏิบัติทั้งหมดต้องอาศัยการศึกษา เป็นตัวนำทำให้เกิดกิจกรรมตามข้อปฏิบัติดังกล่าว

นอกจากการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการขยายอำนาจทางการเมืองไปสู่ประชาชน แล้วท่านยังได้ร่วมกับคณะบุคคลผู้ทรงคุณอีกหลายท่าน จัดทำหนังสือ "สมุดปกขาว" เสนอต่อ คณะรัฐบาล พรรคการเมืองทุกพรรค และได้จัดส่งให้มหาวิทยาลัย วิทยาลัยครู ตลอดจนสื่อมวลชน และประชาชนทั่วไป ได้ศึกษาและทำความเข้าใจกับระบบการเมืองการปกครองที่รัฐควรจะนำมา พิจารณาในการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขระบบสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. รัฐบาลควรมีนโยบาย กำหนดมาตรการ และดำเนินการอย่างจริงจังใน การกำจัดการฉ้อราษฎร์บังหลวง เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มหรือของพรรคก็ดี ให้หมดไป โดยเร็ว
2. รัฐบาลควรสรรค์สร้างประชาธิปไตยและความบริสุทธิ์ ยุติธรรมทางการเมือง โดยป้องกันและปราบปรามการซื้อและขายเสียงในการเลือกตั้งอย่างจริงจัง
3. รัฐบาลควรส่งเสริมให้ประชาชนในหมู่บ้าน รวมตัวกันสร้างองค์กรชุมชนของตนเอง และมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชน
4. รัฐบาลควรส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน ให้มีบทบาทในการ ส่งเสริมชุมชนมากยิ่งขึ้น และให้ประสานงานกับทางราชการ และภาคธุรกิจเอกชนใน การส่งเสริมศักยภาพของประชาชนและองค์กรชุมชนท้องถิ่น
5. รัฐบาลควรมีนโยบายและมาตรการที่จะปกป้องรักษาและทำนุบำรุงทรัพยากร ธรรมชาติ เช่น ที่ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และอากาศ ให้มีคุณภาพ
6. รัฐบาลควรเอาใจใส่ต่อคุณภาพชีวิตของคนมากขึ้น โดยคำนึงถึงความปลอดภัย ในชีวิต ทรัพย์สินและสุขภาพ ทั้งทางกาย ทางจิต และทางสังคม
7. รัฐบาลควรให้ความสนใจต่อการศึกษาอย่างจริงจัง มีนโยบายและมาตรการส่งเสริมการศึกษาของคนทั้งมวลตลอดอายุขัย

8. รัฐบาลควรริบเร่งดำเนินการปฏิรูปกฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่ ล้าสมัยให้สามารถเอื้ออำนวยและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง โดยมุ่งความเป็นธรรม และการส่งเสริม และการรักษาสีห์ของมนุษยชน ด้วย (ประเวศ วะสี, มปป.ข)

สรุปได้ว่า แนวคิดทางด้านการเมือง ของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี และคณะนั้น สะท้อน ให้เห็นสภาพเหตุการณ์ของบ้านเมือง ที่ยังขาดความสมบูรณ์ในด้านการจัดการของรัฐไม่ว่าจะเป็น เรื่องของการขาดความรู้ความเข้าใจของประชาชนส่วนใหญ่ในเรื่องของการเมือง และการมี ส่วนร่วมในการสนับสนุน และตรวจสอบการจัดการ ขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดการดูแลผล ประโยชน์ของตนเอง ประเทศชาติ และบุคคลที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองที่ขาดความรับผิดชอบ หุจริตต่อตนเอง และประเทศชาติ

ด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ แต่ละฉบับที่ผ่านมา มี สาระสำคัญและผลการพัฒนาดังตารางดังต่อไปนี้ (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2532)

แผนพัฒนา	สาระสำคัญของการพัฒนา
ฉบับที่ 1 (2504-1509)	- เน้นเฉพาะการลงทุนในสิ่งก่อสร้างพื้นฐาน ในรูปของระบบ คมนาคมและขนส่ง ระบบชลประทาน และพลังงานไฟฟ้า ฯลฯ
ฉบับที่ 2 (2510-2514)	- เพื่อเป็นการเสริมสร้างโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น พร้อมทั้งกระจายการพัฒนาให้เกิดผลทั่วประเทศ
ฉบับที่ 3 (2515-2519)	- เน้นการใช้ประโยชน์จากโครงการพื้นฐาน ที่ดำเนินการไว้แล้ว ให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ กระจายออกไปสู่ประชาชนอย่างกว้าง ขวาง เน้นการพัฒนาสังคมในสาขาต่างๆ มากยิ่งขึ้น เช่น การ

แผนพัฒนา

สาระสำคัญของการพัฒนา

- ศึกษา สาธารณสุข สาธารณูปการ ตลอดจนการกำหนดนโยบาย
ประชากรแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรก
- ฉบับที่ 4 (2520-2524) - เน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ โดยมุ่งขยายการผลิตสาขา
เกษตร และปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรม ให้สามารถขยาย
การผลิตเพื่อการส่งออกและเพื่อการบูรณะและปรับปรุงทรัพยากร
หลักของชาติ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่
- ฉบับที่ 5 (2525-2529) - เน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การเงินของประเทศ
เป็นพิเศษ เน้นความสมดุลในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม
โดยมุ่งกระจายรายได้และความเจริญไปสู่ส่วนภูมิภาค เน้นการ
แก้ปัญหาความยากจนในชนบทล้ำหลัง ซึ่งยังไม่ได้รับประโยชน์
จากการพัฒนา
- ฉบับที่ 6 (2530-2535) - เน้นการขยายตัวที่จะสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ และ
ช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในแผนพัฒนา เศรษฐกิจระยะ
ที่ 5 โดยสนับสนุนให้ภาคเอกชนมีบทบาทในการพัฒนา เศรษฐกิจ

จากสาระสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ เห็นได้ว่าในแต่ละแผนพัฒนาดังแต่แผนพัฒนา
ฉบับที่ 1-6 นั้น มีสาระสำคัญที่เน้นการผลิตทางด้านเกษตร และอุตสาหกรรม และการพัฒนา
สังคมในด้านต่างๆ ให้ไปสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง แต่จากผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาทั้ง 6

ฉบับที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันทำให้พบว่า สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมก่อให้เกิดปัญหามากมาย ต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สภาพทางเศรษฐกิจของประเทศชาติขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจทางการเงิน และผู้มีอำนาจทางการค้ารายใหญ่ ๆ เท่านั้น ซึ่งยังมีได้มีการกระจายรายได้มาสู่ส่วนภูมิภาคดังที่ได้กำหนดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมที่รัฐบาลกำหนดไว้เห็นได้ชัดเจน คือ กลุ่มเกษตรกรที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านธรรมชาติ และเทคโนโลยีที่นำเข้ามาใช้โดยการขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริง จึงก่อให้เกิดโทษมากกว่าประโยชน์ เช่น การใช้สารเคมีในการเร่งความเจริญเติบโต การกำจัดแมลงและวัชพืช ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดมลภาวะ การขาดความรู้ในการใช้ และการเก็บรักษา ทำให้เป็นโทษต่อสุขภาพและชีวิต การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจจากการทำเพื่อกินเพื่อใช้มาเป็นการทำเพื่อขายจึงเกิดการแข่งขันทั้งทางด้านขบวนการผลิตและการขาย แต่เมื่อผู้ผลิตไม่มีอำนาจการต่อรองราคาจึงทำให้เกิดความสูญเสีย

บุคคลที่ได้รับความสูญเสียมากที่สุดคือ กลุ่มคนที่อยู่ในภาคเกษตรกรรม เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จในอาชีพก็เกิดการขายที่ทำกิน และย้ายถิ่นเพื่อหางานทำ ความยากจนแพร่กระจายเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ สังคมชนบทเกิดความล้มสลาย ซึ่งสภาพปัญหาดังกล่าวรัฐไม่สามารถหาแนวทางแก้ปัญหาได้เนื่องจากขาดความเข้าใจที่แท้จริงของสภาพปัญหาของชนบท และจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ลดน้อยลงแต่กลับเพิ่มมากขึ้นๆ ดังสภาพเศรษฐกิจที่เห็นอยู่ในทุกวันนี้

ในแผนฉบับที่ 7 (2535-2539) ได้กำหนดบทบาทของการพัฒนาโดยมุ่งเน้นในเรื่อง (กองแผนงาน, 2535)

1. สนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยสร้างโอกาสและความมั่นคงในการประกอบอาชีพของประชาชนในชนบท ทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรม และบริการ
2. สนับสนุนการกระจายรายได้ และกระจายผลการพัฒนา ไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่ยังด้อยโอกาส ตลอดจนยกระดับสภาพชีวิตและสภาพแวดล้อม
3. รักษาสมดุลของการพัฒนา โดยดำเนินการฟื้นฟูสภาพทรัพยากรธรรมชาติ

การพัฒนา เศรษฐกิจของไทยในระยะปีสองปีที่ผ่านมา ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก และรวดเร็วจนจับตามองแทบไม่ทัน เศรษฐกิจไทยมีแนวโน้มที่ศึกษาค้นคว้าเป็นพิเศษ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มอัตราสูงถึงระดับ 10 % จนเป็นที่กล่าวขานกันทั่วไป เช่น ที่ว่าประเทศไทยเป็น "ดาวรุ่งจรัสแสงดวงใหม่แห่งเอเชีย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็ว ประชาชนตามไม่ทันต่อสถานการณ์ และอยู่ในสภาพที่รู้ไม่เท่าทันผู้เก่งกาจไร ทำให้ประชาชนซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้ต้องประสบความลำบากในการปรับตัวทางเศรษฐกิจ และสังคม จึงต้องเสียเปรียบและรับชะตากรรมอย่างไม่มีทางเลือก ด้านสิทธิและอำนาจของนักลงทุนไทยและต่างชาติ ซึ่งเกิดขึ้นมากมาย เป็นผลกระทบต่องีอีอีอีและการเข้ามาหากินของประชาชน เกษตรกรผู้สูญเสียที่ดินไปโดยอำนาจทางเศรษฐกิจต้อง เปลี่ยนสภาพจากเกษตรกรไปเป็นแรงงานรับจ้าง ก่อให้เกิดการอพยพย้ายถิ่น การแตกกระจายของครอบครัวชนบท และการล่มสลายของชุมชนชนบท กลายมาเพิ่มปัญหาของคนจนในเมือง ที่คนจนในเมืองเองก็ถูกบีบขับให้ถอยร่นออกไปอยู่ชานเมืองมากขึ้น ถึงแม้ว่าโอกาสในการจ้างงานยังคงมีอยู่ แต่การบีบคั้นทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้เปิดโอกาสให้คนจนตั้งตัวได้ เกิดความขัดแย้งระหว่างปัญหาสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ธรรมชาติกับการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนและชุมชน การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแทนที่จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต แต่กลับตรงกันข้าม และยังซ้ำร้ายกล่าวคือ ได้ทำให้เกิดการขยายตัวของปัญหาสังคมทั้งในชนบท และในเมืองเพิ่มขึ้นประชาชนกลับมีคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำลง กอปรกับกลไกการพัฒนาสังคมของรัฐไม่มีประสิทธิภาพ และไม่สามารถสร้างหลักประกันให้แก่ประชาชน เพื่อได้รับความเป็นธรรมในการกระจายผลของการเติบโตทางเศรษฐกิจได้ (สถาบันวิจัยสังคม, 2532)

ดร.โกศล ศรีสังข์ (2532) กล่าวถึงเศรษฐกิจของประชาชนไทยส่วนใหญ่พึ่งพาการเกษตรกรรมแต่เกษตรกรไทยมากมายไม่มีที่ทำกินเป็นของตัวเอง ผลผลิตถูกกดราคา ในตลาดต่างประเทศก็ถูกแทรกแซงตลาด การแก้ปัญหาของรัฐบาลสำหรับเกษตรกรประสบความล้มเหลวเพราะส่วนใหญ่จะเป็นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ไร้ประสิทธิภาพ ยิ่งแก้ปัญหาผลประโยชน์ก็ยิ่งตกแก่นายทุน พ่อค้าคนกลาง ส่วนเกษตรกรมีแต่แย่ง (เรื่องเดียวกัน, 2532)

จะเห็นได้ว่าเมื่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ยังประสบปัญหาความอดอยากยากจน ซึ่งเกิดจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมนั้น ควรได้รับการพิจารณาแก้ปัญหาโดยด่วนต่อไปและ

หลักสำคัญในการแก้ปัญหา คือ การพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีความรู้สามารถอยู่ในระบบสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลง และมีความเชื่อมโยงกันได้จะต้องจัดการศึกษาให้กับประชาชนผู้ที่อยู่นอกกระบวนโรงเรียน และหาแนวทางในการแก้ไขระบบเศรษฐกิจให้กับประชาชนอย่างแท้จริง มีใช้จัดเพื่อผลประโยชน์ของผู้จัดหรือผู้มีอิทธิพลทางการเมืองและ เศรษฐกิจ

สำหรับแนวคิดด้านเศรษฐกิจของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี นั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่เกิดจากประสบการณ์ จากการดำรงชีวิตของท่านครั้งเยาววัย ท่านได้พบกับสภาพเหตุการณ์ทางสังคมที่อยู่ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำอันเกิดจากภัยสงคราม และสภาพความเปลี่ยนแปลงของโลกการละทิ้งภูมิปัญญา การรับเอาวัฒนธรรมของต่างประเทศเข้ามาอย่างรวดเร็วของคนไทย และการกำหนดแผนพัฒนา เศรษฐกิจท่านเห็นว่ายังไม่สนองตอบความต้องการของประเทศชาติและประชาชนอย่างแท้จริงแทนที่จะช่วยแก้ปัญหากลับเป็นการสร้างปัญหาในสังคมขึ้น ในเรื่องของเศรษฐกิจนี้ท่านพยายามวิเคราะห์ให้เห็นถึงสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นในสังคมและท่านยังได้นำเสนอวิธีการแก้ปัญหาโดยยึดประชาชนและตนเองเป็นหลัก ซึ่งรากฐานแนวคิดนี้น่าจะกล่าวได้ว่าเกิดจากประสบการณ์ที่ท่านพบเห็นในสภาพสังคมที่เกิด ดังที่ท่านกล่าวไว้ดังนี้

ระบบเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนจากการทำเพื่ออยู่มาเป็นทำเพื่อขายนั้น มีผลกระทบต่อชีวิตชุมชน สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมอย่างรุนแรง ซึ่งจะกล่าวถึงปัจจัยที่เป็นเหตุและเกี่ยวข้อเพียง 4 ประการ คือ (ประเวศ วะสี, 2530ก)

1. อารยธรรมตะวันตก
2. การศึกษาแผนใหม่
3. การพัฒนาเศรษฐกิจ
4. สื่อและการบันเทิงเพื่อการค้า

อารยธรรมตะวันตก การค้าขายกับฝรั่ง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ชีวิตและสังคมทำให้เกิดกิเลสและความโลภ มีผลทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ล้มละลายทางเศรษฐกิจ ห้างตนเองไม่ได้ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

การศึกษาแผนใหม่ การศึกษาแผนใหม่ ได้แยกเด็กออกมาจากระบบชีวิตและธรรมชาติมาอยู่ในห้องเรียนเพื่อ "เรียนหนังสือ" ทำให้เยาวชนไม่มีความสามารถใน

เรื่องอาชีพ ไม่เข้าใจชีวิตและสังคม เมื่อจบการศึกษาแล้วยังไม่สามารถหางานทำได้ ทำให้เกิดเป็นปัญหาใหม่ของสังคมอีก (ประเวศ วะสี, 2532ง)

การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม จะเป็นไปได้ต่อเมื่อมีการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์โดยทั่วถึงจริงจัง การศึกษาเป็นเครื่องมือของการพัฒนา มนุษย์ แต่มีปัญหามากรัฐบาลควรจะทำความเข้าใจเรื่องการศึกษาและเอาจริงเอาจัง กับการแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้ (ประเวศ วะสี, 2534ข)

ในเรื่องการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการศึกษานี้ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้เสนอ ข้อคิดในการปฏิรูปการศึกษาไทยนั้น น่าจะดำเนินไปถึงสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. จะต้องตอบปัญหาว่าหัวใจของปัญหาของประเทศไทยคืออะไร ต้องจับสาระที่เป็นรากเหง้าของปัญหาทั้งหมดให้ได้

2. รากเหง้าของปัญหาทั้งหมดคือ การขาดสติปัญญาใช้หรือไม่ ขาดสติปัญญาในเรื่องอะไร ขาดสติปัญญาในเรื่องทั้ง 3 คือ

2.1 สติปัญญาที่จะเห็นธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งหลายอย่างลึกซึ้ง เชื่อมโยงกันทั้งรูปธรรมและนามธรรม

2.2 สติปัญญาในการทำงาน ทั้งตัวเอง และการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขขึ้นได้

2.3 สติปัญญาที่จะจัดความสัมพันธ์ของตนเองต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

3. สติปัญญาเกิดจาก

3.1 การเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม ในการศึกษาที่จะมีชีวิตอยู่ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน อาจเรียกภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 การเรียนรู้โดยวิธีการที่จะสร้างสติปัญญาอย่างเป็นระบบ

4. ระบบการศึกษาปัจจุบันที่เน้นการศึกษาในโรงเรียน ที่ไม่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจของประชาชน ได้ทำลายการเรียนรู้แบบธรรมชาติ

4.1 บุตรของราชกรรชาติจากหลักทรัพย์เดิมของตระกูล

4.2 ระบบการศึกษาตั้งแต่อนุบาลจนกระทั่งถึงมหาวิทยาลัย เน้นที่การถ่ายทอดความรู้ตายตัว

5. ใช้ระบบราชการไปดรอมนระบบการศึกษา ระบบราชการนั้นเป็นการจัดแบบรวมศูนย์อำนาจเน้นที่การบังคับให้ทำตามระเบียบ

6. การปฏิรูปการศึกษาน่าจะมีหลักการที่สำคัญดังนี้

6.1 สร้างการศึกษาที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ นักการศึกษาจะต้องเข้าใจ สังคมชนบท

6.2 พัฒนาศักยภาพทางปัญญาของคนไทย การศึกษาทำให้คนไทยสามารถพัฒนาศักยภาพทางปัญญาสูงสุด เท่าที่มนุษย์จะพึงไปถึง

6.3 การศึกษาเพื่อลดความเห็นแก่ตัว ถ้าสามารถสอดเรื่องการสอนความเห็นแก่ตัวจะเป็นปฏิรูปการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ หรือปฏิวัติการศึกษาทีเดียว

7. ถ้าจะมองการปฏิรูปการศึกษาโดยนัยดังกล่าวข้างต้น การคิดเพียงการขยายการศึกษาภาคบังคับก็ดี การปรับระบบราชการนิดหน่อยก็ดี ไม่เป็นหรือไม่มีความสำคัญต่อการปฏิรูปการศึกษา และอาจทำให้ไปยึดติดรอยผลของการกระทำนั้น ๆ อยู่อีกหลายปี

8. การปฏิรูปการศึกษาเป็นเรื่องยาก ต้องการความคิดทางทฤษฎีที่ถูกต้อง

9. ประเทศหรือระบบอะไรก็ตาม เช่นเดียวกับระบบมนุษย์ซึ่งต้องการสมอง ควรถามว่าสมองของประเทศอยู่ที่ไหนและสมองของระบบการศึกษาอยู่ที่ไหน สมองนี้จะต้องมีกลไกที่ทำให้ฉลาดขึ้นเรื่อยๆ

จากปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ทำให้ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ และปัญหาที่แท้จริงของประเทศ อยู่ที่ว่าพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ซึ่งฐานของความรู้ที่ตองนำมาเป็นองค์ประกอบที่เรียกว่า องค์ความรู้ คือ 1. ข้อมูลข่าวสาร 2. ประสบการณ์ และ 3. การทดลองและวิจัย ซึ่งหมายถึงการลงมือปฏิบัติหาจริงได้นั่นเอง

ด้านการศึกษา

สภาพการจัดการศึกษา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังเป็นสิ่งที่นักการศึกษา และนักวิชาการหลายท่านได้เถียงกันอยู่ตลอดมา บางท่านเห็นว่าการจัดการศึกษา ที่เป็นอยู่มีความเหมาะสมดีอยู่แล้ว แต่อีกหลายท่านกลับเห็นว่าการจัดการศึกษาต้องมีการพัฒนาปรับปรุง ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาเป็นสิ่งที่ยากเพราะ เป็นระบบใหญ่ และต้องได้รับความร่วมมือ ของบุคคลอีกหลายฝ่ายจึงจะปรับเปลี่ยนได้ ดังที่กล่าวถึงสภาพการศึกษาไว้แล้วในบทที่ 2 สำหรับแนวคิดด้านการศึกษาของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่แสดงไว้ นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่พัฒนาการมาจากประสบการณ์ตรง ของท่านที่เคยได้รับ เห็นได้ว่าท่านให้ความสำคัญต่อการศึกษารูปแบบตามอัชฌาศัย ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ที่บุคคลในครอบครัว และสังคมควรมีส่วน ในการจัดการศึกษา ดังที่ท่านกล่าวถึง การศึกษาไว้ดังนี้

"การศึกษาแต่เดิมนั้นเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เพื่อสืบต่ออาชีพ ครอบครัวยุมนั่น วัฒนธรรม และธรรมชาติแวดล้อม"(ประเวศ วะสี, 2532ข)

ภิญโญ สาธร (2521) แต่เดิมนั้นผู้รับการศึกษาจากบิดา มารดา ญาติ และพระราชวังปัจจุบันนี้มอบการจัดการศึกษาให้แก่โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย นอกจากนี้แล้ว สื่อมวลชนต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ที่เป็นสิ่งแวดล้อมอย่างอื่น กำลังจะมีบทบาทในการให้การศึกษาเป็นลำดับ

นั่นหมายถึงว่า การศึกษาเริ่มถูกแบ่งแยกให้เข้าสู่ระบบ ซึ่งในการจัดระบบการศึกษา ศ.นพ.ประเวศ วะสี มองว่าเป็นการแยกเด็กออกจากชีวิตและธรรมชาติที่แท้จริงดังที่ท่านกล่าวว่า

การศึกษาแผนใหม่ ได้แยกเด็กออกมาจากระบบชีวิตและธรรมชาติ มาอยู่ในห้องเรียน เพื่อ "เรียนหนังสือ" ทำให้เยาวชนไม่มีความสามารถในเรื่องอาชีพ ไม่เข้าใจชีวิต และสังคม การศึกษาจัดขึ้นโดยไม่เข้าใจว่าสังคมไทยกำลังกำลังเผชิญทุกข์ สมุทัย อันใดมีส่วนซ้ำเติมให้ปัญหาทวีความรุนแรงขึ้น"(ประเวศ วะสี, 2530ก) ซึ่ง ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส อดีตสมเด็จพระสังฆราช ในสมัยรัชกาลที่ 5 เคยตักเตือนเกี่ยวกับการศึกษาเอาไว้ว่า

"การศึกษาสมัยใหม่ที่รัฐบาลจัดขึ้นนั้น เป็นกลไกทำให้ลูกหลานชาวบ้าน หลุดออกจาก ทรัพย์เดิมของตระกูลคือการทำไร่นา การเกษตรกรรม โดยให้เรียนอีกอย่างหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกัน เขาก็ทำอาชีพเดิมไม่ได้ จึงหลุดออกไปเคว้งคว้าง ปรากฏว่าความจริงนั้นได้เกิดขึ้นในทุกวันนี้ เพราะ เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยไม่มองฐานเดิม และไม่เคารพภูมิปัญญาชาวบ้าน" (ประเวศ เวช, 2533ข)

นอกจากการศึกษาแผนใหม่ จะมีส่วนทำให้เกิดการแยกเด็กออกจากครอบครัวและอาชีพ เดิมของครอบครัวและท้องถิ่นแล้ว ศ.นพ.ประเวศ เวช ยังได้เสนอให้เห็นความล้มเหลว ของวิธี การเรียนการสอนในระบบการศึกษาแผนใหม่ว่า

เมื่อจัดการศึกษาแบบยุโรป เราก็รับความรู้เข้ามาในฐานะต้องเชื่อฟัง และท่องจำ ไม่ได้เน้นการคิดการวิจัยมาตลอด การศึกษาที่เป็นการท่องจำ ทำให้ความคิดอ่าน และการกระทำพลอยดำเนินไปด้วย นับได้ว่าการศึกษาแผนใหม่นี้ จะเป็นตัวปลูกฝัง เรื่องอำนาจนิยม ที่ยังสะท้อนเข้าถึงการศึกษามีการใช้อำนาจ เพื่อให้ต้องเชื่อฟัง ใครไม่เชื่อก็ไม่ดี จนกระทั่งถือกันว่าการเชื่อฟังเป็นคุณธรรม ถ้าลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ คนก็บอกว่าลูกนั้นเลว ศิษย์ไม่เชื่อฟังครู ศิษย์นั้นก็เป็นคนเลว (เรื่องเดียวกัน, 2533ข)

ในเรื่องนี้จะทำให้เห็นว่าการเรียนการสอนของไทย ที่เป็นอยู่เป็นการเรียนในลักษณะที่ ครูเป็นผู้บอกเนื้อหาให้แก่เด็ก เด็กมีหน้าที่รับโดยไม่มีข้อโต้แย้ง เด็กต้องพยายามจดจำให้มากที่สุด เพื่อสอบให้ผ่าน หรือเพื่อให้ได้คะแนนสูงๆ โดยที่เด็กไม่มีโอกาสคิดพิจารณาว่า เรื่องที่ได้รับจาก การเรียนนั้นจะนำไปใช้ประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคมได้หรือไม่ ซึ่งการอบรมสั่งสอน เด็กในลักษณะนี้จะกลายเป็นการปลูกฝังในลักษณะที่ผิด เพราะ เด็กจะไม่พยายามใช้ความคิดหา เหตุผลและต่อไปก็จะกลายเป็นผู้ที่คิดไม่เป็น ไม่สามารถนำการศึกษามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ แก่ตนเองได้ ในเรื่องนี้ ศ.นพ.ประเวศ เวช กล่าวถึงลักษณะของการศึกษาแผนใหม่ว่า

การศึกษาแผนปัจจุบันได้ผลิตคนให้เป็นนกแก้วนกขุนทอง ขึ้นมาเต็มไปหมดโดยทำงาน ไม่เป็น คิดไม่เป็น และไม่เข้าใจในการมีชีวิตและทำงานร่วมกัน เป็นเหตุให้มีคนว่างงาน ทำงาน ไม่ได้ผล ชัดแจ้ง ไร้ความสุข และขาดปัญหาที่จะแก้ปัญหาบ้านเมืองต่อไป (ศ.นพ.ประเวศ เวช, 2530ก)

สรุปได้ว่า การศึกษาแผนใหม่ตามแนวคิดของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ทำให้ผลิต
นักเรียนออกมาแล้วมีลักษณะดังนี้

1. เรียนด้วยการอ่านจากตำราใช้วิธีการท่องจำเนื้อหา
2. คิดไม่เป็น เนื่องจากครูเป็นผู้บอกสอนเนื้อหาและเน้นการเชื่อฟัง นักเรียนเรียน
โดยฟังครูสอนไม่คิดวิเคราะห์
3. ปฏิบัติไม่ได้ เนื่องจากสภาพการเรียนที่ไม่นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจที่แท้จริง
แนวความคิดของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ดังกล่าวข้างต้น มีความสอดคล้องกับ สภาพ
การจัดการศึกษาที่ผ่านมา ซึ่งส่วนใหญ่เน้นการสอนวิชาสามัญ เพื่อการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป
การเรียนการสอนเน้นเฉพาะความรู้ ละเลยต่อการพัฒนาด้านทักษะ และทัศนคติ ลักษณะดังกล่าว
ก่อให้เกิดปัญหาตามมา นั่นคือปัญหาการว่างงาน ของผู้จบการศึกษา โดยเฉพาะเมื่อภาครัฐบาลซึ่ง
เป็นตลาดแรงงานที่สำคัญของผู้จบการศึกษา ได้จำกัดปริมาณการรับข้าราชการลงเหลือเพียง
ร้อยละ 2 ต่อปีอัตราการว่างงานจึงเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะ เข้าสู่ตลาด
แรงงานเอกชน และยังไม่สามารถประกอบอาชีพอิสระเองได้ (วิโรจน์ สารรัตน์, 2532)

จากสภาพสังคมที่เกิดขึ้นดังกล่าว ยิ่งทำให้ ศ.นพ.ประเวศ วะสี มองการศึกษาว่าการ
ศึกษาขณะนี้นำให้เกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ ทำให้ประเทศไทยอ่อนแอในลักษณะที่เป็นอยู่
เพราะกรอบความคิดที่ว่าการศึกษา คือการท่องหนังสือ ถือเป็นเรื่องใหญ่ เพราะฉะนั้นเมื่อมีการ
จัดการศึกษาขึ้น จึงนำเอาคณาจารย์มาท่องหนังสือในห้องเรียน(ประเวศ วะสี, 2531)

ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะเวลาที่ 5 และระยะเวลาที่ 6 (พ.ศ 2525-2529
และ พ.ศ 2530-2534) ได้เน้นบทบาทของการศึกษาเพื่ออาชีพมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการศึกษา
ทุกระดับต่างกล่าวถึงกันแต่เรื่อง "โลกแห่งการทำงาน" (The World of Work) โดยการ
จัดหลักสูตรวิชาการงาน และอาชีพ ขึ้นในโรงเรียน เพื่อฝึกให้นักเรียนมีนิสัยรักการทำงานมี
ประสบการณ์ในการทำงานในระหว่างศึกษาเล่าเรียนอีกด้วย การศึกษาในระดับอนุบาลเริ่ม
ตระหนักถึงการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาทางร่างกาย และจิตใจของเด็กมากกว่าการอ่าน
ออกเขียนได้ ในระดับประถมศึกษาเริ่มมุ่งให้เด็กมีความขยันขันแข็ง ทำงานเป็น รักการทำงาน

สามารถนำความรู้จากบทเรียน และการทำงานในโรงเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยกำหนดให้มีวิซากลุ่มทักษะกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการงาน และอาชีพอีกด้วย ในระดับมัธยมศึกษาก็ได้เห็นให้เด็กสำรวจความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ในอาชีพที่ตนเองประกอบจะประกอบในอนาคตหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งแต่เดิมมุ่งคัดคน เพื่อเรียนมหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนไป โดยเอาเรื่องของการงานอาชีพใส่ในหลักสูตรด้วย การเรียน การสอนมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความรู้ประสบการณ์ทำงานสามารถนำความรู้และทักษะไปใช้ปฏิบัติ และประกอบอาชีพได้จริง ในระดับอาชีวศึกษาก็เริ่มจัดการอาชีวศึกษาแบบครบวงจร เป็นต้น (วิโรจน์ สารรัตน์, 2532)

แม้ว่าจะมีการปรับปรุงแก้ไขระบบการศึกษา ดังที่กล่าวข้างต้นแล้วก็ตาม จากสภาพการที่เกิดขึ้นกับระบบการศึกษาตามแนวคิดของ ศ.นพ. ประเวศ วะสี ที่ท่านถือว่าเป็นบทบาทของการศึกษาไทย ซึ่งท่านกล่าวว่า " การศึกษาไทยเห็นชัดว่าล้าหลังไม่ทันกับเรื่องต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ถ้าจะพูดถึงการศึกษาไทยขอสรุปว่ามีลักษณะ 7 ประการ

1. แคบ
2. ตื้น
3. ไม่จริงสิ่งที่ศึกษามักใช้ห้องหนังสือในตำรา จึงไม่สอดคล้องกับภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม แต่ละจังหวัด แต่ละอำเภอ แต่ละตำบลซึ่งไม่เหมือนกัน
4. ไม่เป็น ทำอะไรไม่เป็นเพราะห้องหนังสืออยู่ไม่ได้ฝึกทำจริงเป็นแต่ห้องหนังสือ
5. ไม่ทำ เพราะว่าการศึกษาคือเราต้องจำเนื้อหาห้องอยู่เรื่อยมันก็ไม่ทำ
6. ไม่พัฒนาคุณค่าที่ลึกซึ้งภายใน เนื่องจากไม่เข้าใจไม่ทำจึงไม่สามารถพัฒนาคุณค่าของตนเองได้
7. ไม่สร้างนิสัยในการศึกษาต่อเนื่อง ถ้าไม่ศึกษาต่อเนื่องจะเกิดปัญหาในวันที่บัณฑิต แต่งครุย ก้อนดอกไม้เขาบอกว่าวันนี้เป็นวันจบการศึกษา และวันนั้นจบเลย จบไม่ศึกษาต่อไปอีก(ประเวศ วะสี, 2534ข)

ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้เสนอข้อคิดเกี่ยวกับประเด็นสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

1. จะต้องตอบปัญหาว่าหัวใจของปัญหา ของประเทศไทยคืออะไร และจับสาระที่เป็นรากเหง้าของปัญหาทั้งหมดให้ได้
2. รากเหง้าของปัญหาทั้งหมดคือการขาดสติปัญญาใช้หรือไม่ขาดสติปัญญาในเรื่องอะไร ขาดสติปัญญาในเรื่องทั้ง 3 คือ
 - 2.1 สติปัญญาที่จะ เห็นธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งหลายอย่างลึกซึ้งที่เชื่อมโยงกันทั้ง รูปธรรมและนามธรรม
 - 2.2 สติปัญญาในการทำงาน ทั้งตัวงานเอง และการบริหารจัดการอันหมายถึงสถาบันและระบบงานทางสังคมด้วย
 - 2.3 สติปัญญาที่จะจัดความสัมพันธ์ของตนเองต่อสิ่งสิ่งแวดล้อม
3. สติปัญญาเกิดจาก
 - 3.1 การเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม ในการที่จะมีชีวิตอยู่ผสมถ่ายถอดวัฒนธรรมแลกเปลี่ยนสิ่งพ้องกัน การศึกษาชนิดนี้ อาจเรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.2 การเรียนรู้โดยมีวิธีการที่จะสร้างสติปัญญาอย่างเป็นระบบ
4. ระบบการศึกษาปัจจุบันที่เน้นการศึกษา ในโรงเรียนที่ไม่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจของประชาชน ได้ทำลายการเรียนรู้แบบธรรมชาติ
 - 4.1 บุตรของราษฎรขาดจากหลักทรัพย์เดิม ของตระกูลออกมาเคว้งคว้างเต็มประเทศ
 - 4.2 ระบบการศึกษาตั้งแต่อนุบาล ไปจนถึงมหาวิทยาลัย เน้นการถ่ายทอดความรู้ตายตัว
5. ในระบบราชการไปคร่อมระบบการศึกษา ระบบราชการนั้นมีลักษณะ รวมศูนย์อำนาจแยกส่วน (Compartmentalized)
6. การปฏิรูปการศึกษาน่าจะมีหลักสำคัญดังนี้

- 6.1 ต้องมีประเด็นกระบวนการการศึกษา(Learning Process) ให้แตกต่างกันและนำไปใช้ทุกระดับ
- 6.2 การศึกษาควรจะสร้างพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
- 6.3 อุดมศึกษาควรพัฒนาศักยภาพของชนบท
- 6.4 เรื่องวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ควรทำความเข้าใจใน 3 เรื่องคือ
 - 6.4.1 ต้องเข้าใจความแตกต่างระหว่างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
 - 6.4.2 มหาวิทยาลัยของรัฐควรเน้นที่วิทยาศาสตร์ ส่วนเทคโนโลยีควรโอนไปให้เป็นเรื่องของภาคเอกชน
 - 6.4.3 ควรทำความเข้าใจกับการนำเอาวิทยาศาสตร์ มาใช้เป็นวิธีชีวิตของคนทั้งมวล

7. การปฏิรูปการศึกษาเป็นเรื่องยาก ต้องการความคิดทางทฤษฎีที่ถูกต้อง

8. ประเทศหรือระบบอะไรก็ตาม ต้องมีการพัฒนาสมองให้ฉลาดขึ้นไปเรื่อยๆ

(ประเวศ วะสี, 2534ข)

สรุปได้ว่าแนวคิดทางการศึกษาของท่าน เป็นลักษณะแนวคิดที่มีพัฒนาการขึ้นจากเดิม ท่านมองการศึกษาที่ครอบคลุม ตัวเอง สังคม และในระดับประเทศที่ควรได้รับการปฏิรูปการศึกษา แนวคิดที่ท่านแสดงออกต่อสภาพการศึกษาชั้นข้างรุนแรง อันสืบเนื่องมาจากผลการจัดการศึกษาในปัจจุบันที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล สังคม และประเทศชาติ

ด้านสังคมชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนท้องถิ่น เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง สภาพชุมชนที่ท่านเคยอยู่อาศัยครั้งเยาววัยมีส่วนช่วยพัฒนาความคิดของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ในการคิดวิเคราะห์สภาพชุมชนในปัจจุบันให้เห็นถึงปัญหาที่แท้จริง และพร้อมกันนั้นท่านยังเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาให้แก่สังคมชุมชนได้อย่างน่าสนใจ

นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 เป็นต้นมา นโยบายการพัฒนาที่กระทบถึงการเกษตรกรรมคือ การตัดถนนและการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทั้งหลาย ในขณะที่เดียวกันก็พยายามผลักดันให้เกษตรกรหันมาผลิตเพื่อขายในตลาดอย่างกว้างขวาง บริการที่รัฐมอบให้เกษตรกรตลอดสมัยแห่งการพัฒนาที่ผ่านมาอย่างชุกจงทำให้เกษตรกรไทยหันไปสู่การผลิตเพื่อตลาด การใช้สารเคมีเพื่อบำรุงดินและปราบศัตรูพืช พืชใหม่ๆหลายอย่างที่สามารถขายในตลาดโลกได้ถูกนำเข้าสู่หมู่บ้านโดยคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ยิ่งกว่านั้นการขยายวัฒนธรรมบริโภคนิยมจากในเมือง โดยผ่านการสื่อสารคมนาคมแบบใหม่ต่างๆ ก็มีส่วนเร่งเร้าการผลิต ความต้องการที่ถูกวัฒนธรรมบริโภคนิยมสร้างขึ้น เช่น โทรทัศน์ จักรยานยนต์ บิงบังคับให้เกษตรกรต้องพยายามหาตัวเงินมาซื้อวัฒนธรรมประเพณีเดิมซึ่งผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตแบบ "เอ็ดอยู่ เอ็ดกิน" สลายตัวลงชุมชนชนบทที่เคยเป็นอิสระจึงเปลี่ยนเป็นชุมชน ที่ต้องพึ่งพาโดยพึ่งพาสารเคมี และเทคโนโลยีที่เขาไม่มีความรู้จริง ต้องพึ่งพาราคาพืชผลในตลาดโลก ต้องพึ่งพาการกำหนดราคาของพ่อค้าคนกลาง นายทุนเงินกู้ ต้องพึ่งพาวัฒนธรรมที่คนในเมือง เป็นผู้กำหนดไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การกินอาหาร ความบันเทิง และความสัมพันธ์ทางสังคมทุกรูปแบบผลที่สุดของการพัฒนา ผู้ได้รับประโยชน์อาจเป็นคนจากหลายฝ่าย แต่ฝ่ายเกษตรกรในชุมชนชนบทกลายเป็นคนหมดตัว (นิธิ เอี่ยมศรีวงศ์, 2531)

สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบท หรือชุมชนท้องถิ่นข้างต้นจัดได้ว่า เป็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ทุกขณะและ เป็นปัญหาที่แทรกซึมเข้าไปสู่ชนบท โดยที่ชนบทไม่สามารถปฏิเสธได้นอกจากสภาพปัญหาในเรื่องการเกษตรกรรมแล้ว ในชุมชนชนบทยังต้องประสบปัญหาอื่นๆอีก

ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุข (2533) กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับชนบท ในเรื่องที่ดินชนบทถูกยึดครองที่ดินในทุกภาคของประเทศ การทำธุรกิจการเกษตรแบบครบวงจร ที่ทำให้สภาพธรรมชาติแวดล้อมเกิดความเสื่อมโทรมจากการทำธุรกิจ ป่าอุตสาหกรรมที่มีผลกระทบกับทางนิเวศน์ สำหรับชายฝั่งตะวันออกก็มีผลกระทบในด้านทรัพยากร และมลภาวะจากธุรกิจชายฝั่งการขยายตัวของอุตสาหกรรมขนาดย่อมลงไปสู่ชนบทหลายๆ พื้นที่ได้กลายเป็นโรงงานจากการสูญเสียที่ดินเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มเป็นเกษตรกรรับจ้าง หรือชาวนาแบบจ้างทำมากกว่าชาวนาสมัยก่อน การทำมาหากินถูกเบียดเบียนจนกระทั่งแหล่งทรัพยากรลดน้อยลง เช่นกรณีละ เอง เทราป่าสุดท้ายที่ค่อนข้างจะอุดมสมบูรณ์ถูกยึดไปเรื่อยๆ แม้จะพยายามต่อสู้กันอยู่ที่สำคัญขณะนี้ชาวบ้านรู้สึกว่าจะพึ่ง

ตนเองได้น้อยลง และที่สำคัญที่สุดก็คือว่าอนาคตข้างหน้าของหมู่บ้านจะเป็นอย่างไรไม่มีใครพูดเรื่องเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน

จากสภาพชุมชนท้องถิ่นในชนบทที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้น มีผลต่อแนวคิดของ ศ.นพ. ประเวศ วะสี โดยท่านพยายามศึกษาปัญหาของสังคม ชุมชนในชนบท จึงได้นำเสนอประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทุกคนได้มีความสำนึกและรับผิดชอบ และช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นดังที่ท่านกล่าวถึงชุมชนในชนบทไว้ดังนี้

ชนบทประสบความล้มเหลวหลายทั้งทางเศรษฐกิจ ครอบครัวยุคใหม่ นิเวศน์วิทยา และวัฒนธรรม ประชาชนประสบความทุกข์ยากแสนสาหัส ครอบครัวยาวนานส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างไม่มีทางได้ก่อน ปัญหาที่ชักนำไปสู่ปัญหาทางสังคมอื่นๆ เช่น

การพลัดพรากจากกันของพ่อ แม่ ลูก

การเพิ่มขึ้นของคนจนในเมืองอย่างไม่มีทางแก้ไข

การมีอาชญากรรมเต็มประเทศ

การมีโสเภณีเด็กมากขึ้น" (ประเวศ วะสี, 2531)

ผลกระทบในเรื่องหนี้สินในขณะนี้ เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ที่มีผลทำให้ความสามัคคีลดน้อยลง วัฒนธรรมถูกทำลายการเมืองเข้าไปครอบงำ การจัดการปกครองถูกจัดจากภายนอก (ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุข, 2533)

การที่ชุมชนชนบทยอมให้ภายนอกซึ่งอาจหมายถึงภาครัฐบาล เอกชน หรือหน่วยงานใดๆก็ตามที่ไม่ใช่บุคคล หรือองค์กรในชุมชนเข้ามาบงกชควบคุมชี้นำชุมชนได้นั้นย่อมหมายถึงความแตกสลายของชุมชน เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองไม่ได้ ในเรื่องการพึ่งตนเองของชุมชนนี้ ศ.นพ. ประเวศ วะสี มีความเชื่อว่า ชุมชนควรจะพึ่งตนเองได้โดยท่านได้เสนอวิธีการพึ่งตนเองไว้ดังนี้

"ชุมชนที่จะพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ จะต้องมียอดประกอบ 5 อย่าง หรือเบญจขันธ์ของชุมชนเชื่อมโยงสัมพันธ์กันดังนี้" (ประเวศ วะสี, 2530ก)

1. จิตใจที่มีธรรมะ มีความขยันหมั่นเพียรไม่กลัวลำบากไม่โลกมากมีสันโดษโดยธรรม ไม่ใช่จ่ายฟุ้งเฟ้อ
2. แบบแผนการผลิต เป็นแบบแผนเพื่อกินเองใช้เอง ทำให้ต้องทำหลายๆอย่าง เป็นเกษตรแบบผสมผสาน
3. ความไม่สมดุลของธรรมชาติแวดล้อม การผลิตต้องคำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม
4. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การผลิตเพื่อกินเองใช้เองกับพฤติกรรมไม่ฟุ้งเฟ้อ
5. ชีวิตชุมชน ระบบชีวิตมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ใกล้ตัว มีเวลาช่วยเหลือกันของคนในชุมชน คือ ครอบครัว วัด และหน่วยงานทางราชการ

นอกจากแนวทางแก้ไขของชุมชน ที่เรียกว่า เบื้องต้นชุมชน ที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี เสนอไว้แล้วนั้น ท่านยังเสนอความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทที่เรียกว่า องค์ประกอบการพัฒนาชนบท 8 ประการ ไว้ดังนี้

1. การพัฒนามนุษย์หรือศักยภาพของมนุษย์
2. สถาบันท้องถิ่น หรือ local Institution ถือว่าสถาบันท้องถิ่นมีความหมายมากและเป็นสถาบันหลายลักษณะ มีประโยชน์แตกต่างกัน และองค์กรชุมชนเป็นสถาบันท้องถิ่นอย่างหนึ่ง

3. ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน ป่าไม้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ
4. โครงสร้างทางกายภาพ ได้แก่ ถนนหนทาง แหล่งน้ำ ไฟฟ้า
5. เรื่องอาชีพการเกษตร
6. เรื่องอาชีพนอกการเกษตร
7. เรื่องของทุนเครดิตต่างๆ
8. ข้อมูล ข่าวสาร และเทคโนโลยี

หากพิจารณาจากองค์ประกอบทั้ง 8 ประการ ที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวถึงในการพัฒนาชนบท จะเห็นได้ว่าท่านเน้นในเรื่องของการพัฒนามนุษย์และสถาบันท้องถิ่น ดังที่ท่านกล่าวต่อไปว่า "การพัฒนาศักยภาพของชาวชนบท เพื่อการวิเคราะห์ปัญหา นำไปสู่แสวงหาทางเลือกที่ถูกต้อง" (ประเวศ วะสี, 2533ข)

หัวใจของการพัฒนาชนบทอยู่ที่การส่งเสริมศักยภาพของคนและองค์กรชุมชน ให้เขามีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา วิจัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก และตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ถูกต้อง" (ประเวศ วะสี, 2532ง)

สิ่งที่ผม (ประเวศ วะสี) ทำอยู่คือ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์กรเอกชน ครู พระ นักวิชาการเกษตร นักวิชาการสาขาอื่นๆ และข้าราชการบางส่วน ผมคิดว่าถ้าเรียนรู้ให้มากและเชื่อต่อกันให้มาก และปรับระบบการศึกษาให้เชื่อมต่อชุมชนก็มีทางที่ชนบทจะมีความมั่นคงก้าวหน้า และเชื่อมต่อกับระบบอุตสาหกรรมได้" (ประเวศ วะสี, 2531)

นอกจากเรื่ององค์กรชุมชน ที่จะมีส่วนช่วยเหลือสังคมชุมชนให้รอดพ้นจากภัยต่างๆ ดังที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี กล่าวข้างต้นแล้วนั้น ในเรื่องของปัจจัยทางสังคมไม่ว่าจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดอันเกี่ยวข้องเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ในหลายประเด็น เพราะเนื่องจากท่านมีความเชื่อว่า การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญใน

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ดังนั้น ทุกระบบของสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมนุษย์ก็ต้อง เกี่ยวข้องกับ การศึกษาด้วย เพราะการที่จะพัฒนาระบบต่างๆได้ ก็ต้องพัฒนามนุษย์โดยใช้การศึกษา เป็นเครื่องมือ และรูปแบบการศึกษาที่เปิดกว้างให้กับมนุษย์ทุกคนได้ก็คือ รูปแบบของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย